

Τμήμα Οικονομικών
Επιστημών

**MSc law &
economics**

DEPARTMENT of ECONOMICS,
UNIVERSITY of MACEDONIA
and SCHOOL of LAW,
ARISTOTLE UNIVERSITY of THESSALONIKI

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Νομική Σχολή

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Διπλωματική Εργασία

**Η ΧΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ ΩΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΕΚΤΙΣΗΣ ΤΗΣ
ΣΤΕΡΗΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΠΟΙΝΗΣ ΚΑΙ ΩΣ ΤΡΟΠΟΣ
ΕΞΟΙΚΟΝΟΜΗΣΗΣ ΠΟΡΩΝ**

ΘΩΜΑΪΔΟΥ ΜΕΛΙΝΑ ΔΗΜΗΤΡΑ

ΑΜ:22011

Επιβλέπουσα καθηγήτρια : ΛΙΤΙΝΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος
Ειδίκευσης Δίκαιο και Οικονομικά

Φεβρουάριος 2023

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Η έννοια της ποινής και οι υποστηρικθείσες θεωρίες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Η χρηματική ποινή ως κύρια ποινή

2^α. Έννοια της χρηματικής ποινής και ιστορική αναδρομή

2β. Η χρηματική ποινή υπό τον νέο Ποινικό Κώδικα (Ν. 4619/2019)

2βι. Τα ευνοϊκά μέτρα για την απότιση της χρηματικής ποινής

2βιι. Η εκτέλεση της χρηματικής ποινής και το ανακύψαν πρόβλημα πριν τον Ν. 4855/2021

2βιιι. Το ζήτημα της χρηματικής ποινής στους ειδικούς ποινικούς νόμους

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

3. Η μετατροπή της στερητικής της ελευθερίας ποινής σε χρηματική κατ' άρθρο 82 ΠΚ 1950

3^α. Ιστορική αναδρομή

3βι. Η νομική φύση του θεσμού

3βιι. Σκοπός και νομιμοποιητική βάση της μετατροπής

3βιιι. Νομοθετικό καθεστώς του θεσμού

3βιιι. Κριτική του θεσμού και η κατάργησή του με τον νέο Ποινικό Κώδικα

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η χρηματική ποινή αποτελεί έναν θεσμό του λεγόμενου δικαίου των ποινικών κυρώσεων, η σημασία του οποίου έχει πολλές φορές παραγνωρισθεί από όσους διακονούν το ποινικό δίκαιο. Ενώ πράγματι έχει τον χαρακτήρα ελαφρύτερης ποινής σε σχέση με τις παραδοσιακές στερητικές της ελευθερίας ποινές, δεδομένου ότι δεν πλήττει άμεσα την ελευθερία του καταδικασμένου, παρά μόνο την παρουσία αυτού, εντούτοις ασκεί σημαντική επίδραση, ιδίως στους οικονομικά ασθενέστερους δράστες. Πέραν όμως των επιπτώσεων και τη λειτουργία που καλείται να επιτελέσει σε σχέση με τον συγκεκριμένο καταδικασθέντα, η ποινική αξίωση της πολιτείας που μεταφράζεται στην υποχρέωση του τελευταίου να καταβάλει ορισμένο χρηματικό ποσό διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο και στο κοινωνικό γίνεσθαι. Τα τελευταία χρόνια η τάση που παρατηρείται στον ευρωπαϊκό χώρο οδηγεί στην επέκταση της εφαρμογής των χρηματικών ποινών, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά αξιόπρινες πράξεις χαμηλής ή μέτριας απαξίας, καθώς με τον τρόπο αυτό το κράτος ενισχύεται δημοσιονομικά διττώς: από τη μία, αποφεύγονται κρατικές δαπάνες που θα απαιτούνταν για τη δημιουργία και τη συντήρηση περισσότερων σωφρονιστικών καταστημάτων, ενώ από την άλλη σημαντικά ποσά εισπράττονται από την πολιτεία, ένεκα της επιβολής όλο και περισσότερων ποινών σε χρήμα.

Στην Ελλάδα, αυτό το είδος ποινής αποτέλεσε σημείο αναφοράς στις προσπάθειες του νομοθέτη να εξεύρει εναλλακτικά της φυλάκισης μέτρα, προκειμένου να επιτευχθεί η πολυπόθητη αποσυμφόρηση του σωφρονιστικού συστήματος. Τούτο συνέβη με δύο τρόπους. Αφενός, μέσω της εισαγωγής της χρηματικής ποινής ως κύριας ποινής, η οποία απειλούταν αφηρημένα από τον νομοθέτη για συγκεκριμένα αδικήματα. Αφετέρου, μέσω του ιδιόμορφου μηχανισμού της μετατροπής της στερητικής της ελευθερίας ποινής σε χρήμα κατ' άρθρο 82 ΠΚ 1950. Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας θα επιχειρηθεί η επισκόπηση αμφοτέρων των θεσμών. Όπως θα καταδειχθεί, η ιστορική διαδρομή των σχετικών νομοθετικών διατάξεων υπήρξε πολυτάραχη, μέχρι την θέση σε ισχύ του νέου Ποινικού Κώδικα (Ν. 4619/2019), οπότε και άλλαξε ριζικά το μοντέλο προσδιορισμού της χρηματικής ποινής ως κύριας ποινής, ενώ την ίδια στιγμή καταργήθηκε οριστικά η μετατροπή. Η τελευταία αυτή επιλογή του νομοθέτη επικροτήθηκε από αρκετούς εκπροσώπους της

θεωρίας. Θα δούμε ωστόσο ότι οι αρνητικές συνέπειες που συνεπάγεται τόσο για τον ίδιο τον καταδικασθέντα όσο και για τα δημόσια ταμεία δεν είναι δυνατόν να αγνοηθούν.

Σε κάθε περίπτωση, ανεξαρτήτως της τοποθέτησης που λαμβάνει ο καθένας υπέρ ή κατά εναλλακτικών της φυλάκισης μέτρων όπως η μετατροπή, είναι γεγονός ότι στη χώρα μας, όπου η επικαιρότητα συχνότατα περιστρέφεται γύρω από ειδική εγκλήματα που συγκλονίζουν την κοινή γνώμη, οι όποιες προθέσεις πολλάκις συνθλίβονται πάνω στον βράχο του «ποινικού λαϊκισμού». Οι κραυγές για καθολική και άνευ όρων αusterοποίηση των ποινών είναι αλήθεια ότι δεν ωφελούσαν –και εξακολουθούν να μην ωφελούν- τις συζητήσεις που φιλοδοξούν να οδηγήσουν σε αυτή την κατεύθυνση. Σε πείσμα αυτών των εκφυλιστικών φαινομένων, η νηφάλια και ορθολογική αντιμετώπιση του προβλήματος των απαράδεκτων συνθηκών διαβίωσης και του υπερπληθυσμού που παρατηρείται στα καταστήματα κράτησης επιτάσσει την υιοθέτηση εναλλακτικών μέτρων, ειδικά σε ό,τι έχει να κάνει με τις βραχυχρόνιες ποινές φυλάκισης, οι οποίες όπως είναι γνωστό ήδη από τις αρχές του περασμένου αιώνα κρίνονται καταδικασμένες να αποτύχουν στην εκπλήρωση της αποστολής τους.

Προτού προχωρήσουμε στην ανάλυση των ζητημάτων που συνδέονται άρρηκτα με τις χρηματικές ποινές, κρίνεται σκόπιμο, εν είδει εισαγωγής, να παρατεθεί μια συνοπτική αναφορά στην έννοια της ποινικής κύρωσης καθώς και στις θεωρίες που έχουν κατά καιρούς υποστηριχθεί αναφορικά με τον σκοπό που η πολιτεία επιδιώκει διά της θεσπίσεώς της.

1. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΟΙΝΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΧΘΕΙΣΣ ΘΕΩΡΙΕΣ

Ως ποινή ορίζεται το κακό που προβλέπεται από το δίκαιο και επιβάλλεται από τον δικαστή, με ορισμένη διαδικασία, σε βάρος του δράστη ορισμένου εγκλήματος και ένεκα της τελέσεως αυτού, ως εκδήλωση ιδιαίτερης αποδοκιμασίας από την έννομη τάξη¹. Ακριβώς επειδή έχει τον χαρακτήρα του «κακού», η ποινή θίγει έννομα αγαθά του δράστη και ήδη καταδικασθέντα, όπως είναι η ελευθερία στην περίπτωση των στερητικών της ελευθερίας ποινών ή η περιουσία σε ό,τι έχει να κάνει με τις χρηματικές ποινές. Ακόμα, ουσιώδες γνώρισμα της ποινικής κύρωσης συνιστά ο κοινωνικός στιγματισμός του δράστη, ο οποίος τον ακολουθεί και μετά την ολοκλήρωση της ποινικής δίκης ή ακόμα και αφού παρέλθει το στάδιο της έκτισης, μέσω μηχανισμών όπως η εγγραφή στο ποινικό μητρώο. Ως προς αυτή την πτυχή διακρίνεται άλλωστε από έτερες έννομες συνέπειες που έχουν επαχθή χαρακτήρα, δηλαδή τόσο από την αστική αποζημίωση, που αποσκοπεί στην αποκατάσταση της αδικώς προκληθείσας ζημίας (βλ. άρθρο 914 ΑΚ) όσο και από τις κυρώσεις του διοικητικού δικαίου, ιδίως τις πειθαρχικές, οι οποίες αποβλέπουν στην διασφάλιση της εύρυθμης και απρόσκοπτης λειτουργίας της δημόσιας υπηρεσίας². Αντιλαμβανόμεστε, κατόπιν τούτων, τη σημασία που έχει η ποινή για τον υπαίτιο μιας αδικοπραγίας αλλά και για το κοινωνικό σύνολο.

Όπως κάθε ενέργεια του κράτους, πολλώ δε μάλλον η επιβολή και η εκτέλεση μιας κύρωσης, θα πρέπει να συνδέεται με κάποια δικαιολογητική βάση. Περισσότερο περίπλοκο και καθόλου αυτονόητο χαρακτηρίζεται αυτό ακριβώς το ερώτημα: Τι εξυπηρετεί στ' αλήθεια η ποινή; Επί του ζητήματος διατυπώθηκαν διάφορες «οικογένειες» θεωριών. Σύμφωνα με τις λεγόμενες *απόλυτες* ή *ανταποδοτικές* θεωρίες, η ποινή υφίσταται ως δίκαιη ανταπόδοση, ως απάντηση στο άδικο που πραγματώθηκε, όπως είχε υποστηρίξει ήδη ο Αριστοτέλης³. Κατά τούτο, δεν στοχεύει στην αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης ή στην αποτροπή διάπραξης νέων εγκλημάτων από τον καταδικασθέντα, αλλά απλώς στην αποκατάσταση της έννομης τάξης, ή με άλλους λόγους, στην απόδοση δικαιοσύνης. Η

¹ Μυλωνόπουλος Χ., Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος, έκδ. 2^η, ΠΝ Σάκκουλας, 2020, σελ. 70.

² Μπιτζιλέκης Ν., σε: Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., Μπιτζιλέκης Ν., Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., (συλλογικό) Δίκαιο των Ποινικών Κυρώσεων, έκδ. 3^η, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ. 3.

³ Αριστοτέλης, Ηθικά Νικομάχεια, 1132a – 1133b.

επιρροή που ασκεί η έννοια της δικαιοσύνης στις απόλυτες θεωρίες είναι λοιπόν ολοφάνερη. Εδώ όμως χρειάζεται να είναι κανείς προσεκτικός. Το Ποινικό Δίκαιο οφείλει να μην «ενδιαφέρεται για την πραγμάτωση της ηθικής, αλλά μόνον για την διαφύλαξη της εξωτερικής ειρηνευμένης έννομης τάξης»⁴. Αυτές οι ίδιες οι περί ηθικής και περί δικαιοσύνης απόψεις των πολιτών κρίνονται εύλογα ως άνευ ποινικού ενδιαφέροντος. Σε αντίθετη περίπτωση, ελλοχεύει ο κίνδυνος της διείσδυσης της αρμοδιότητας του ποινικού νομοθέτη στον χώρο του φρονήματος και η δημιουργία μιας ολοκληρωτικής, αστυνομικής κοινωνίας. Έτσι, ενώ παλαιότερα η επιβολή των ποινών χαρακτηριζόταν από μια «στυγνή» και απόλυτη ανταποδοτική και τιμωρητική λειτουργία, στις σύγχρονες κοινωνίες το κέντρο βάρους μετατοπίστηκε σε περισσότερο ορθολογικούς και ανθρωπιστικούς στόχους, οι οποίοι συνδέονται με τις λεγόμενες σχετικές θεωρίες⁵.

Σύμφωνα λοιπόν με τις σχετικές θεωρίες, αυτό που θα πρέπει να εντοπίσουμε είναι η συγκεκριμένη κοινωνική αποστολή της ποινής, αποσυνδεδεμένη από ιδεατές έννοιες όπως η δικαιοσύνη. Η αποστολή αυτή συνίσταται στην πραγματικότητα στην αποτροπή νέων εγκλημάτων, στην πρόληψή τους. Η επιβολή των ποινικών κυρώσεων έχει έτσι τον χαρακτήρα ενός στοιχείου απαραίτητου για την επίτευξη της ομαλής κοινωνικής συμβίωσης στα πλαίσια των οργανωμένων κοινωνιών, στρεφόμενη προς το μέλλον και όχι στο παρελθόν, όχι στην ήδη συντελεσθείσα αδικία, όπως επιτάσσουν οι απόλυτες θεωρίες⁶. Σταδιακά, η ιδέα της πρόληψης υποδιαιρέθηκε σε περαιτέρω έννοιες, οι οποίες πάντως δεν τελούν σε σχέση αμοιβαίου αποκλεισμού και δύνανται να συμπλέκονται σε μεγάλο ή σε μικρότερο βαθμό στα πλαίσια ενός συστήματος ποινικών κυρώσεων: την αρνητική γενική πρόληψη, την θετική γενική πρόληψη και την ειδική πρόληψη. Κατά την θεωρία της αρνητικής γενικής πρόληψης, το στοιχείο του κακού που περιλαμβάνει κάθε ποινή σε συνδυασμό με την βεβαιότητα εκτέλεσής της είναι αυτό που στην ουσία ασκεί ψυχολογικό καταναγκασμό στον επίδοξο δράστη, αποτρέποντάς τον από την τέλεση του εγκλήματος⁷. Παρ' όλα αυτά, η πρόσδοση νομιμοποιητικού λόγου της ποινής επί τη βάση αποκλειστικών ενός υποκειμενικού στοιχείου που εξαρτάται από τον ψυχισμό του κάθε ατόμου, δηλαδή τον εκφοβισμό, εύλογα επικρίνεται και συνεπώς η ιδέα της αρνητικής γενικής πρόληψης δεν ακολουθείται σήμερα. Αντίθετα, σύμφωνα με την θετική γενική πρόληψη, η ύπαρξη της

⁴ Μυλωνόπουλος Χ., οπ. π. σελ. 73.

⁵ Κουράκης Ν., Θεωρία της ποινής – μια εισαγωγή, εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2008, σελ. 59.

⁶ Αξίζει να σημειωθεί ότι οι απαρχές των θεωριών της πρόληψης εντοπίζονται ήδη στην εποχή του Πλάτωνα και το έργο του Πρωταγόρας. Βλ. Πλάτων, Πρωταγόρας, 324 a – b.

⁷ Θεμελιωτής της αρνητικής γενικής πρόληψης αποτελεί ο Γερμανός θεωρητικός Anselm Von Feuerbach. Βλ. αντίκρουση της εν λόγω θεώρησης σε : Μυλωνόπουλος Χ., οπ. π. σελ. 74 – 75.

ποινής οφείλεται στην επιβεβαίωση της ισχύος των κανόνων του δικαίου, καθώς μέσω της πρόβλεψης και της επιβολής της η πολιτεία διαβεβαιώνει τους κοινωνούς ότι ο παραβιασθείς κανόνας διατηρεί τον χαρακτήρα υποδείγματος συμπεριφοράς, ή με άλλους λόγους, ότι πράττουν καλώς όταν συμπεριφέρονται με τρόπο που δεν αντιβαίνει στις επιταγές της έννομης τάξης. Εδώ βέβαια αντιτάσσεται το γεγονός ότι η εμπιστοσύνη των πολιτών στην ισχύ της έννομης τάξης δεν αντλεί την ισχύ της μόνο από το πεδίο των κυρώσεων, αλλά είναι συνάρτηση και άλλων παραγόντων, κυρίως δε της γενικότερης παιδείας του πληθυσμού⁸. Τέλος, η ειδική πρόληψη, η οποία οφείλει την γέννησή της στον *Franz v. Liszt*, επισημαίνει πως το κέντρο βάρους του κοινωνικού σκοπού της ποινής θα πρέπει να μετατοπιστεί από το κοινωνικό σύνολο στον κάθε συγκεκριμένο δράστη. Διότι αυτός που υποβάλλεται στην εκτέλεσή της αναμφίβολα αποτρέπεται πολύ περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον από την διάπραξη και άλλων εγκλημάτων. Τοιούτοτρόπως, το κράτος προλαμβάνει την προσβολή περαιτέρω εννόμων αγαθών από την δράση του εκάστοτε καταδικασθέντα και ταυτόχρονα επιδιώκει την κοινωνική επανένταξή του μέσω της εξατομίκευσης της ποινικής μεταχείρισης.

Παρά την αδιαμφισβήτητη χρησιμότητά τους, τόσο οι ανταποδοτικές όσο και οι διάφορες σχετικές θεωρίες αδυνατούν, ιδωμένες ξεχωριστά, να δικαιολογήσουν το φαινόμενο της ποινής. Για το λόγο αυτό φαίνεται σήμερα να κερδίζουν έδαφος οι ενωτικές θεωρίες, οι οποίες επιχειρούν να συγκεράσουν τους τρεις πυλώνες, επί των οποίων βασίζονται όλες οι θεωρίες που σκιαγραφήθηκαν ανωτέρω: η απάντηση στο έγκλημα και η πρόληψη σε γενικό και ειδικό επίπεδο. Επειδή η ενδελεχής επισκόπηση των σχετικών συζητήσεων καθίσταται αδύνατη στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, θα αρκεστούμε στην ορθότερη, κατά την άποψή μας, θεώρηση που υποστηρίζεται στην Ελλάδα από τον *Μυλωνόπουλο*: «*Ειδική και γενική πρόληψη σε συνδυασμό είναι οι σκοποί της ποινής που δικαιολογούν την κοινωνική της αναγκαιότητα. Από την άλλη πλευρά πάλι, ας μην ξεχνάμε: η ποινή δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει προς τα άνω τα όρια που αντιστοιχούν στην ενοχή του δράστη, έστω και αν τούτο είναι αναγκαίο από πλευράς γενικής πρόληψης*⁹». Έτσι, η ποινή αποσκοπεί στην πρόληψη υπό τις δύο εκφάνσεις της, απευθυνόμενη τόσο στο κοινωνικό σύνολο όσο και στον υπό κρίση δράστη. Όμως, η εξάρτηση αυτή δεν είναι απεριορίστη: σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπεται υπέρβαση των ορίων που θέτει η ιδέα της δικαιοσύνης, η οποία πηγάζει από τις θεωρίες περί ανταπόδοσης και λειτουργεί κατ' αυτόν τον τρόπο ως φραγμός που καθιστά ανεπίτρεπτη την αδικαιολόγητα βαρεία ποινική κύρωση. Η τελευταία

⁸ Μπιτζιλέκης Ν., οπ. π. σελ. 15.

⁹ Μυλωνόπουλος Χ., οπ. π. σελ. 78.

θα πρέπει να τελεί δηλαδή πάντοτε σε αναλογία προς την βαρύτητα της πράξης. Τη λύση αυτή υπαγορεύει άλλωστε και το Σύνταγμά μας, και πιο συγκεκριμένα η αρχή της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ. 1 Συντ.) και η αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 Συντ.).

Έχοντας αυτές τις εισαγωγικές αναπτύξεις σχετικά με την αποστολή της ποινής στις σύγχρονες κοινωνίες στο νου, είμαστε σε θέση να προσεγγίσουμε μια ειδική μορφή της, την χρηματική, σε συνάρτηση πάντοτε με τα ισχύσαντα και ισχύοντα στο ελληνικό ποινικό δίκαιο.

2. Η ΧΡΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ ΩΣ ΚΥΡΙΑ ΠΟΙΝΗ

2α. Έννοια της χρηματικής ποινής και ιστορική αναδρομή

Είδαμε προηγουμένως ότι η ποινή συνίσταται σε ένα κακό που θίγει έννομα αγαθά του δράστη. Η χρηματική ποινή ειδικότερα έχει την έννοια ενός δεινού που προσβάλλει το ατομικό αγαθό της περιουσίας του. Εν προκειμένω η μορφή και η αποδοκιμασία της έννομης τάξης προς το πρόσωπό του εκφράζεται με την επιβολή σε βάρος του της υποχρέωσης καταβολής ορισμένου χρηματικού ποσού, αντί του εγκλεισμού του και της συνακόλουθης στέρησης της ελευθερίας του. Η ποινή σε χρήμα δεν αποτελεί όλως πρόσφατο θεσμό του δικαίου των ποινικών κυρώσεων. Αντιθέτως, ήδη από την αρχαιότητα εντοπίζονται περιπτώσεις στις οποίες ο υπαίτιος μιας εγκληματικής πράξης υποχρεούταν σε παροχή οικονομικής φύσεως¹⁰. Η πιο γνωστή εξ αυτών είναι το προβλεπόμενο στα αρχαία ελληνικά δίκαια «επιδέκατον», το οποίο συνίστατο στην αναγκαστική είσπραξη του ενός δεκάτου της περιουσίας του υπαιτίου για λογαριασμό της Θεότητας που φυλάσσει την πόλη¹¹.

Στις σύγχρονες κοινωνίες, οι χρηματικές ποινές έχουν γνωρίσει ιδιαίτερη διάδοση. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην περίπτωση της Γερμανίας όπου το έτος 1882 η χρηματική ποινή αποτελούσε το 24,2% του συνόλου των επιβληθέντων ποινών, το ποσοστό εκτοξεύτηκε στο 82,4% το έτος 1974 και στο 84% το 1991, με ταυτόχρονο περιορισμό των βραχυχρόνιων ποινών κατά της ελευθερίας στο 17,6%¹². Σε γενικές γραμμές θεωρούνται επιεικέστερες έναντι των στερητικών της ελευθερίας ποινών¹³, ώστε να επιβάλλονται

¹⁰ Χαραλαμπάκης Α., Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος, τομ. ΙΙ, ΠΝ Σάκκουλας, 2022, σελ. 82.

¹¹ Χαραλαμπάκης Α., οπ. π. σελ. 82. Ο συγγραφέας παραθέτει και τον θεσμό της καταβολής χρηματικής ποινής «ωπέρ των θεών» (in sacrum fudicare) που προβλεπόταν στο ρωμαϊκό δίκαιο.

¹² Κουράκης Ν., σε : ΣυστΕρμΠΚ (συλλογικό), ΠΝ Σάκκουλας, 2005, σελ. 902.

¹³ Γαρδίκας Κ., Η ποινή εις χρήμα, ΠοινΧρ 1954, σελ. 161 επ., ΑΠ 1467/1981, ΠοινΧρ 1982, σελ. 640 επ.

συνήθως σε βάρος των δραστών εγκλημάτων που φέρουν μέτρια ή χαμηλή απαξία. Σε σχέση με την ποινή της φυλάκισης, πράγματι εμφανίζεται ασθενέστερη ως προς τον γενικοπροληπτικό χαρακτήρα της, αν και η δυνατότητα να επιβληθεί μια ιδιαίτερος υψηλή χρηματική ποινή αντισταθμίζει αυτό το «minus»¹⁴. Αναμφίβολα η ποινή σε χρήμα παρουσιάζει ορισμένα πλεονεκτήματα εν συγκρίσει με τις «κλασσικές» ποινές τα οποία δεν δύνανται να αγνοηθούν. Σε επίπεδο κοινωνικής ωφέλειας για παράδειγμα, είναι γεγονός πως όχι μόνο δεν επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό, αφού οι καταδικασθέντες δεν οδηγούνται στις φυλακές με αποτέλεσμα να επιτυγχάνεται η γενικότερη αποσυμφόρηση του σωφρονιστικού συστήματος, αλλά επιπλέον συμβάλλουν στην ενίσχυσή του μέσω της είσπραξης νέων εσόδων για τα δημόσια ταμεία. Επιπροσθέτως, ασκούν μικρότερης έντασης καταναγκασμό στον ίδιο τον δράστη, καθώς δεν οδηγούν σε απομάκρυνσή του από το εργασιακό και, κυρίως, το οικογενειακό περιβάλλον, ενώ την ίδια στιγμή αποφεύγονται ζητήματα εθισμού του στον τρόπο ζωής των κρατουμένων¹⁵. Τέλος, η επιμέτρηση της ποινής αλλά και η προσαρμογή της στην απαξία του εγκλήματος αλλά και την προσωπικότητα του δράστη καθίσταται ευχερέστερη, ενώ η τρώση της περιουσίας του δράστη και η εγγραφή της χρηματικής ποινής στο ποινικό μητρώο του¹⁶ εξασφαλίζουν τον χαρακτήρα του «κακού» που αποτελεί εννοιολογικό γνώρισμα κάθε ποινικής κύρωσης¹⁷.

Παρ' όλα αυτά, κάθε επιλογή του νομοθέτη να συνδέσει την τέλεση ενός ποινικού αδικήματος με την επιβολή ποινής σε χρήμα δεν στερείται μειονεκτημάτων. Το σπουδαιότερο εξ αυτών πηγάζει από το ενδεχόμενο άνισης μεταχείρισης ενός δράστη με ισχνη ή έστω χαμηλή περιουσία και εκείνου που διαπράττει την αυτή πράξη αλλά τυγχάνει ιδιαίτερα ευκατάστατος. Πράγματι, η αποτελεσματική λειτουργία της ειδικής πρόληψης που καλείται να επιτελέσει η ποινή σε αυτές τις τελευταίες κατηγορίες δραστών παρουσιάζεται αντιστρόφως ανάλογη της περιουσιακής κατάστασης αυτών. Δεν είναι εξάλλου σπάνιο το φαινόμενο να αδιαφορεί πλήρως ο εν δυνάμει υπαίτιος ενός εγκλήματος για τις έννομες συνέπειες, καθώς η χρηματική ποινή εμφανίζεται μηδαμινή μπροστά στα κέρδη που υπόσχεται η διάπραξή του¹⁸. Ωστόσο, το ζήτημα αυτό αντιμετωπίζεται σε κάποιο βαθμό από

¹⁴ Τέτοκας Β., Η θέση της χρηματικής ποινής στο ποινικό σύστημα, ΠoinXp 2005, σελ. 1093 επ.

¹⁵ Κουράκης Ν., οπ. π. σελ. 903.

¹⁶ Βλ. άρθρο 569 παρ. 2 ΚΠΔ.

¹⁷ Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., σε: Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., Μπιτζιλέκης Ν., Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., (συλλογικό) Δίκαιο των Ποινικών Κυρώσεων, έκδ. 3η, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020, σελ. 64.

¹⁸ Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., οπ. π. σελ. 64. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα μνημονεύεται το ποινικό δίκαιο του περιβάλλοντος.

τις ισχύουσες νομοθετικές διατάξεις και το μεγάλο εύρος του πλαισίου που προβλέπεται για τη χρηματική ποινή από το νόμο¹⁹, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Στο ελληνικό Ποινικό Δίκαιο η καταβλητέα σε χρήμα ποινή κάνει την εμφάνισή της για πρώτη φορά στον Ποινικό Νόμο του 1834 και δη στα άρθρα 13 και 15²⁰, όπου και ο προσδιορισμός της γινόταν σε δραχμές. Υπό τον Ποινικό Κώδικα του 1950, η θεσμική αποτύπωση της χρηματικής ποινής εντοπιζόταν στο άρθρο 57, όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 2145/1993, σύμφωνα με το οποίο: «*Αν δεν ορίζεται διαφορετικά σε ειδικές διατάξεις, η χρηματική ποινή δεν μπορεί να είναι κατώτερη από πενήντα χιλιάδες (50.000) δραχμές [150,00€] ούτε ανώτερη από πέντε εκατομμύρια (5.000.000) δραχμές [15.000,00€] και το πρόστιμο δεν μπορεί να είναι κατώτερο από δέκα χιλιάδες (10.000) δραχμές [29,00€] ούτε ανώτερο από διακόσιες χιλιάδες (200.000) δραχμές [590,00€]*». Η διάκριση των ποινών σε χρήμα σε *χρηματικές ποινές* και σε *πρόστιμα* αντιστοιχεί στην διάκριση των εγκλημάτων σε *κακουργήματα*²¹ και *πλημμελήματα* αφενός και στα *πταίσματα* αφετέρου. Ο αυστηρά προσωποπαγής χαρακτήρας των ανωτέρω ποινών επιβεβαιώνεται από το αμέσως επόμενο άρθρο 58 ΠΚ 1950, σύμφωνα με το οποίο: «*Με το θάνατο του καταδικασμένου διαγράφονται οι χρηματικές ποινές και τα πρόστιμα. Σε καμία περίπτωση δεν εκτελούνται εναντίον των κληρονόμων του*». Τούτο δεν ήταν αυτονόητο υπό τον ΠΝ 1834, το άρθρο 118 του οποίου όριζε: «*Ο θάνατος του ενόχου ακυρώνει την ποινήν αυτού, εκτός των οριστικών προσδικασθέντων χρηματικών ποινών ή προστίμων*». Η επίδραση της εγκαταλειφθείσας πλέον «*αρχής του απροσώπου των ποινών*» παρίσταται εδώ ολοφάνερη, στο μέτρο που ο μετά την τελεσιδικία της απόφασης θάνατος του καταδικασθέντος δεν έθιγε την εκτελεστότητα αυτής. Η χρηματική ποινή κατ' ουσίαν μετατρέποταν κατόπιν αυτού του διαδικαστικού σταδίου σε αστική ενοχή, η οποία βάρυνε την περιουσία του υπαιτίου –και των κληρονόμων του- υπέρ του Δημοσίου Ταμείου²². Αναφορικά με την επιμέτρηση των ποινών σε χρήμα, ειδικότερη εκείνης που περιλαμβανόταν στο άρθρο 79²³ ρύθμιση

¹⁹ Χαραλαμπίδης Α., οπ. π. σελ. 85.

²⁰ Άρθρο 13 ΠΝ: «*Η χρηματική ποινή δεν δύναται να είναι μικρότερα των πενήντα (50) αλλ' ούτε μεγαλύτερα των πέντε χιλιάδων (5.000) δραχμών, εκτός εάν ο νόμος διατάττη ρητώς άλλο τι εις ειδικάς περιπτώσεις*». Άρθρο 15 ΠΝ: «*Το πρόστιμον δεν δύναται να είναι μικρότερον των πέντε (5) δραχμών, αλλ' ούτε μεγαλύτερον των χιλίων (1.000) δραχμών, εκτός αν ο νόμος διατάττη ρητώς άλλο τι εις ειδικάς περιπτώσεις*».

²¹ Σε βάρος του δράστη ενός κακουργήματος δεν επιβαλλόταν καταρχήν χρηματική ποινή, εκτός από την περίπτωση στην οποία αυτό είχε τελεσθεί από *φιλοκέρδεια* κατ' άρθρο 81 παρ. 1 ΠΚ 1950. Ως *φιλοκέρδεια* νοούταν μια «*ασυγκράτητη ροπή του δράστη προς απόκτηση ασυνήθους, νοσηρού και ανήθικου κέρδους, το οποίο επιδίωξε διά της τελέσεως του εγκλήματος, ανεξαρτήτως του αν αυτός ο σκοπός επετεύχθη*». Βλ. Ανδρουλάκης Ν., σε : ΣυστηΕρμΠΚ, σελ. 1054.

²² Κουράκης Ν., οπ. π. σελ. 909.

²³ «*1. Κατά την επιμέτρηση της ποινής στα όρια που διαγράφει ο νόμος το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη: α) τη βαρύτητα του εγκλήματος που έχει τελεστεί και β) την προσωπικότητα του εγκληματία. 2. Για την εκτίμηση της*

συναντούσε κανείς στο άρθρο 80 ΠΚ 1950, σύμφωνα με το οποίο: «1. Κατά την επιμέτρηση της χρηματικής ποινής και του προστίμου λαμβάνονται υπόψη και οι οικονομικοί όροι τόσο εκείνου που καταδικάστηκε όσο και των μελών της οικογένειάς του τα οποία συντηρεί. 2. Στις περιπτώσεις που ο νόμος απειλεί διαζευκτικά είτε ποινή στερητική της ελευθερίας είτε χρηματική ποινή ή πρόστιμο, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει και τις δύο ποινές, αν κρίνει ότι μόνο η μία από τις δύο δεν αρκεί για να αποτρέψει τον υπαίτιο από την τέλεση άλλων αξιοποιώνων πράξεων». Συνεπεία τούτου, τα κριτήρια επιμέτρησης της εν λόγω ποινικής κύρωσης αναδεικνύονταν από τον συνδυασμό της βασικής διάταξης περί επιμέτρησης του προϊσχύσαντος ΠΚ, ήτοι του άρθρου 79, και του άρθρου 80. Ο δικαστής σε πρώτη φάση όφειλε να εξετάσει τον βαθμό του αδίκου και της ενοχής του δράστη και την προσωπικότητά του και στη συνέχεια να λάβει υπόψη οικονομικές παραμέτρους σχετιζόμενες με τον ίδιο αλλά και την οικογένειά του²⁴.

2β. Η χρηματική ποινή υπό τον νέο Ποινικό Κώδικα (Ν. 4619/2019)

Το έτος 2019 συνιστά σημείο αναφοράς στην ιστορία του ελληνικού Ποινικού Δικαίου. Μετά από 69 χρόνια εφαρμογής, το πλήρωμα του χρόνου για τον Ποινικό Κώδικα του 1950 είχε πλέον φτάσει και η αντικατάστασή του από ένα νεότερο νομοθέτημα, καλύτερα ανταποκρινόμενο στις νέες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες ήταν γεγονός. Αναφορικά με την προβληματική που εδώ εξετάζουμε, το τοπίο μεταβλήθηκε εκ βάθρων. Οι σχετικές με την χρηματική ποινή διατάξεις αναμορφώθηκαν ριζικά όπως και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται εν γένει αντιληπτή από τον ποινικό νομοθέτη. Η επισκόπηση των νεοπαγών ρυθμίσεων έχει τη σημασία της, διότι, όπως θα διαπιστώσει κανείς, υφίστανται έντονες

βαρύτητας του εγκλήματος το δικαστήριο αποβλέπει: α) στη βλάβη που προξένησε το έγκλημα ή τον κίνδυνο που προκάλεσε β) στη φύση, στο είδος και το αντικείμενο του εγκλήματος, καθώς επίσης σε όλες τις περιστάσεις χρόνου, τόπου, μέσων και τρόπου που συνόδευαν την προπαρασκευή ή την εκτέλεσή του γ) στην ένταση του δόλου ή στο βαθμό της αμέλειας του υπαιτίου. 3. Κατά την εκτίμηση της προσωπικότητας του εγκληματία το δικαστήριο σταθμίζει ιδίως το βαθμό της εγκληματικής διάθεσης που εκδήλωσε ο υπαίτιος κατά την πράξη. Για να τον διαγνώσει με ακρίβεια εξετάζει: α) τα αίτια που τον ώθησαν στην εκτέλεση του εγκλήματος, την αφορμή που του δόθηκε και το σκοπό που επιδίωξε. Τα έθιμα και οι παραδόσεις που ακολουθεί ο δράστης, καθώς και η θρησκεία του δεν συνιστούν στοιχεία ικανά να μειώσουν την ποινή., β) το χαρακτήρα του και το βαθμό της ανάπτυξής του, γ) τις ατομικές και κοινωνικές περιστάσεις και την προηγούμενη ζωή του, δ) τη διαγωγή του κατά τη διάρκεια της πράξης και μετά την πράξη ιδίως τη μετάνοια που επέδειξε και την προθυμία του να επανορθώσει τις συνέπειες της πράξης του. 4. Στην απόφαση αναφέρονται ρητά οι λόγοι που δικαιολογούν την κρίση του δικαστηρίου για την ποινή που επέβαλε».

²⁴ Αδάμπας Β., Το σύστημα χρηματικής ποινής στον νέο Ποινικό Κώδικα. Κάποιες κριτικές σκέψεις, ΠοινΧρ 2021, σελ. 142.

ομοιότητες –αλλά και διαφορές που δεν μπορούν να αγνοηθούν- του νέου συστήματος υπολογισμού της χρηματικής ποινής με τον θεσμό της μετατροπής κατ’ άρθρο 82 ΠΚ 1950²⁵.

Η ανάλυση του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου εκκινεί από το άρθρο 50 νΠΚ, στο οποίο παρατίθενται ρητώς οι επαπειλούμενες κύριες ποινές. Πρόκειται για: α) τις στερητικές της ελευθερίας ποινές, β) την χρηματική ποινή και γ) την προσφορά κοινωφελούς εργασίας. Παρατηρούμε ότι πλέον δεν γίνεται μνεία σε «ποινές σε χρήμα» αλλά μόνον σε μια εξ αυτών, την «χρηματική ποινή». Τούτο διότι στις θεμελιακής σημασίας επιλογές του νομοθέτη του Ν. 4619/2019 συγκαταλέγεται η κατάργηση των πταισμάτων και, συνακόλουθα, του προστίμου, ώστε η μόνη ισχύουσα σήμερα ποινική κύρωση που θίγει την περιουσία του δράστη να απομένει η χρηματική ποινή. Η τελευταία προβλέπεται στο άρθρο 57 νΠΚ: «*1. Η χρηματική ποινή προσδιορίζεται σε ημερήσιες μονάδες. 2. Αν δεν ορίζεται διαφορετικά σε ειδικές διατάξεις, η χρηματική ποινή δεν μπορεί να είναι ανώτερη: α) από ενενήντα ημερήσιες μονάδες όταν απειλείται ως μόνη κύρια ποινή ή διαζευκτικά με ποινή παροχής κοινωφελούς εργασίας, β) από εκατόν ογδόντα ημερήσιες μονάδες όταν απειλείται διαζευκτικά με ποινή στερητική της ελευθερίας και γ) από τριακόσιες εξήντα ημερήσιες μονάδες όταν απειλείται αθροιστικά με ποινή στερητική της ελευθερίας. 3. Αν δεν ορίζεται διαφορετικά σε ειδικές διατάξεις, το ύψος κάθε ημερήσιας μονάδας δεν μπορεί να είναι κατώτερο από ένα ευρώ ούτε ανώτερο από εκατό ευρώ. 4. Με τον θάνατο του καταδικασθέντος διαγράφεται η χρηματική ποινή. Σε καμία περίπτωση δεν εκτελείται εναντίον των κληρονόμων του*».

Αντιλαμβάνεται κανείς ότι, σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 57, η χρηματική ποινή προσδιορίζεται πλέον όχι σε χρηματικά ποσά αλλά σε ημερήσιες μονάδες. Πρόκειται για ένα σύστημα²⁶ που έλκει την προέλευσή του στις σκέψεις του αυστριακού καθηγητή *Friedmann*. Σύμφωνα με την διδασκαλία του, η επιβολή της προσήκουσας χρηματικής ποινής προκύπτει από δύο ξεχωριστά στάδια²⁷. Στην πρώτη φάση, εκτιμάται η βαρύτητα της πράξης και ο βαθμός της ενοχής του υπαιτίου. Εδώ η ποινή έχει ακόμα την έννοια μιας στερητικής της ελευθερίας κύρωσης, η οποία λειτουργεί ως θεμέλιο για τον μετέπειτα προσδιορισμό της χρηματικής ποινής. Έπειτα, η ποινή προσαρμόζεται στην οικονομική κατάσταση του δράστη μέσω της αντικατάστασης κάθε ημέρας στέρησης της ελευθερίας από ένα χρηματικό ποσό, που υπολογίζεται ανάλογα με τις οικονομικές συνθήκες του. Αυτές οι σκέψεις έχουν

²⁵ Σπινέλλης Δ., Η μετατροπή: εξαγορά ή χρηματική ποινή;, σε : ΜΝΗΜΗ Χωραφά – Γάφου – Γαρδίκια, Α', εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1986, σελ. 224 – 227.

²⁶ Στην ελληνική βιβλιογραφία συναντάται και ο όρος «ημερήσια πρόστιμα».

²⁷ Σπινέλλης Δ., οπ. π. σελ. 221.

διδισχύσει και στις ρυθμίσεις του νέου ΠΚ, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Ανατρέχοντας στην Αιτιολογική Έκθεση του νομοθετήματος, διαβάζουμε: «(...). Σε ό,τι αφορά τον τρόπο υπολογισμού των χρηματικών ποινών, υιοθετήθηκε κατά βάση το ελβετικό μοντέλο, βάσει του οποίου, οι χρηματικές ποινές προσδιορίζονται σε ημερήσιες μονάδες». Όπως παραδέχεται η ίδια η Αιτιολογική Έκθεση, ως μοντέλο προσδιορισμού της χρηματικής ποινής που ακολουθείται στον νΠΚ προκρίθηκε το υιοθετηθέν από τον ελβετικό ΠΚ²⁸ σύστημα των ημερησίων μονάδων. Ωστόσο ο εν λόγω μηχανισμός ακολουθείται και από έτερες έννομες τάξεις της κεντρικής Ευρώπης, όπως αυτή της Γερμανίας²⁹ και της Αυστρίας³⁰ αλλά και της Σκανδιναβίας³¹. Η βούληση του Έλληνα νομοθέτη να ακολουθήσει τα ισχύοντα στην κεντρική και βόρεια Ευρώπη είναι πράγματι αξιόπαινη, καθώς όπως θα δούμε και αμέσως παρακάτω, ο προσδιορισμός της χρηματικής ποινής στο μέγεθος των ημερησίων μονάδων ευθυγραμμίζεται περισσότερο προς την αρχή της αναλογικότητας και ελαχιστοποιεί τα περιθώρια δικαστικής αυθαιρεσίας. Εξάλλου, κατ' αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται περισσότερη διαφάνεια γύρω από τον σχηματισμό της δικαιοδοτικής κρίσης, καθώς η παρακολούθηση και ο έλεγχος της συλλογιστικής του δικαστή παρίσταται πλέον ευχερέστερος³².

Στις επόμενες παραγράφους του ίδιου άρθρου γίνεται διάκριση στο ύψος της χρηματικής ποινής ανάλογα με το αν αυτή απειλείται ως μόνη κύρια ποινή ή διαζευκτικά ή αθροιστικά με ποινή στερητική της ελευθερίας ή με παροχή κοινωφελούς εργασίας (παρ.2) και στο ύψος κάθε ημερήσιας μονάδας, το οποίο δεν μπορεί να είναι κατώτερο από ένα ή ανώτερο από εκατό ευρώ (παρ. 3). Έτσι, στην κατώτερη βαθμίδα του ανώτατου ορίου των ενενήντα ημερησίων μονάδων εντάσσονται συγκεκριμένα πλημμελήματα, σε βάρος του δράστη των οποίων επιβάλλεται είτε χρηματική ποινή είτε η παροχή κοινωφελούς εργασίας³³, όπως, λ.χ., η προσβολή συμβόλων άλλου κράτους (ΠΚ 155), η πρόκληση σε

²⁸ Βλ. άρθρο 34 ελβΠΚ (schwStGB).

²⁹ Βλ. παρ. 40 γερμΠΚ (StGB).

³⁰ Βλ. παρ. 19 αυστρΠΚ (öStGB).

³¹ Βλ. παρ. 1 – 2 κεφ. 25 σουηδΠΚ. Στη Σουηδία εμπνευστής της ρύθμισης ήταν ο *Thyren*, ο οποίος ήδη από το 1916 πρότεινε να εξαρτάται η επιβληθσόμενη χρηματική ποινή από δύο παράγοντες: έναν αριθμό ημερησίων μονάδων/προστίμων, αντίστοιχο με το άδικο και την ενοχή του υπαιτίου, και ένα ποσό που θα αντιστοιχεί σε κάθε τέτοια μονάδα καθοριζόμενο από τις περιουσιακές συνθήκες του. Βλ. *Σπινέλλης Δ.*, οπ. π. σελ. 222.

³² *Σπινέλλης Δ.*, οπ. π. σελ. 223.

³³ Σημειώνεται μάλιστα ότι υπό την αρχική μορφή του Ν. 4619/2019 η περ. α' του άρθρου 57 παρ. 2 ΠΚ άφηνε αρρυθμιστες τις περιπτώσεις στις οποίες η χρηματική ποινή δεν απειλείται ως μόνη κύρια ποινή, αλλά και διαζευκτικά με κοινωφελή εργασία, που σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί στερητική της ελευθερίας ποινή. Η νομοθετική αυτή αστοχία επισημάνθηκε έγκαιρα και αντιμετωπίστηκε με τον τροποποιητικό Ν. 4637/2019. Βλ. και *Μποροδήμος Π.*, Η χρηματική ποινή στον νέο Ποινικό Κώδικα, ΠοινΔικ 2020, σελ. 1106.

τέλεση πλημμελήματος (ΠΚ 186 παρ. 2), η πλαστογραφία πιστοποιητικών (ΠΚ 217), η απατηλή πρόκληση βλάβης μικρής αξίας (ΠΚ 389 παρ. 2) κ.α. Το όριο της επιβληθησομένης χρηματικής ποινής αυξάνεται στις εκατόν ογδόντα ημερήσιες μονάδες για ελαφριά πλημμελήματα που τιμωρούνται διαζευκτικά με ποινή φυλάκισης ή χρηματική ποινή, ενώ για όλα τα κακουργήματα καθώς και για τα πλημμελήματα για τα οποία απειλούνται αθροιστικά οι δύο ανωτέρω ποινές το ύψος της χρηματικής ποινής δύναται να φθάσει έως και τις τριακόσιες εξήντα ημερήσιες μονάδες.

Σημειώνεται πάντως πως αυτός ο προσδιορισμός δεν είναι απόλυτος, στο μέτρο που ορίζεται διαφορετικά σε ειδικές διατάξεις. Για παράδειγμα, υφίστανται αρκετές περιπτώσεις κακουργημάτων στο Ειδικό Μέρος του ΠΚ, όπου το ύψος της χρηματικής ποινής δύναται να φθάσει ακόμα και τις χίλιες ημερήσιες μονάδες, προφανώς ένεκα της ιδιαίτερης απαξίας τους³⁴. Ακόμη, στην παρ. 4 ενσωματώνεται το άρθρο 58 του ΠΚ 1950 που εξέφραζε τον αυστηρά προσωποπαγή χαρακτήρα της χρηματικής ποινής.

Το άρθρο 57 ΠΚ θα πρέπει να αναγνωστεί συνδυαστικά με τις παρ. 1, 2 και 3 του άρθρου 80 του ίδιου νομοθετήματος, οι οποίες αναφέρονται συγκεκριμένα στην επιμέτρηση της χρηματικής ποινής: *«1. Κατά την επιμέτρηση της χρηματικής ποινής, το δικαστήριο ορίζει στην απόφαση τόσο τον αριθμό των ημερήσιων μονάδων όσο και το ύψος τους. 2. Κατά τον προσδιορισμό του αριθμού των ημερήσιων μονάδων, το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του μόνο τη βαρύτητα της πράξης και την ενοχή του υπαιτίου γι' αυτή. 3. Το δικαστήριο καθορίζει το ύψος κάθε ημερήσιας μονάδας με βάση την προσωπική και οικονομική κατάσταση του υπαιτίου, λαμβάνοντας υπόψη ειδικότερα τα καθαρά έσοδα που αποκτά από την εργασία του κατά μέσο όρο κάθε ημέρα, άλλα τυχόν εισοδήματα και εν γένει την περιουσία του, καθώς και τις οικογενειακές του υποχρεώσεις. Άλλες υποχρεώσεις του μπορούν επίσης να συνυπολογισθούν από το δικαστήριο»*. Η νοητική διεργασία που οφείλει να ακολουθήσει ο δικαστής κατά την επιβολή χρηματικής ποινής συμπυκνώνεται σε δύο βήματα. Πρωταρχικός θα πρέπει να οριστεί ο αριθμός των ημερησίων μονάδων σύμφωνα με τις διακρίσεις που προηγήθηκαν. Εδώ κρίσιμα μεγέθη αποτελούν μόνον το άδικο και η ενοχή του καταδικασθέντος για τη συγκεκριμένη πράξη. Έπειτα, το ύψος κάθε μονάδας θα εξαρτηθεί από την προσωπική και οικονομική κατάσταση του υπαιτίου κατ' άρθρο 80 παρ. 3 ΠΚ. Και ενώ αυτές οι παραμέτρους λαμβάνονταν υπόψη και υπό το προϊσχύσαν δίκαιο, η νέα διάταξη

³⁴ Πρόκειται για την δωροληψία πολιτικού προσώπου (ΠΚ 159 παρ. 1), την δωροδοκία πολιτικού προσώπου (ΠΚ 159Α παρ. 1) καθώς και την διακεκριμένη κλοπή, την υπεξαίρεση, την απάτη, την απάτη με υπολογιστή και την απιστία που στρέφεται άμεσα κατά του Δημοσίου, των ΝΠΔΔ ή των ΟΤΑ (ΠΚ 374 παρ. 2, ΠΚ 375 παρ. 2, ΠΚ 386 παρ. 2, ΠΚ 386Α παρ. 3, ΠΚ 390 παρ. 2).

χαρακτηρίζεται ευλόγως «πιο ισορροπημένη» και «αναλογικότερη», καθώς προσδιορίζει περισσότερα εμπειρικά μετρήσιμα στοιχεία³⁵. Για παράδειγμα, αν ο Α και ο Β τελέσουν το αδίκημα της ληστείας (ΠΚ 380 παρ. 1) κατά συναυτουργία, το οποίο επισύρει ποινή κάθειρξης και χρηματική ποινή και το δικαστήριο αποφανθεί ότι η ενοχή και το άδικο τους βαραινεί εξίσου, θα επιβάλλει σε βάρος τους τον αυτό αριθμό ημερησίων μονάδων, που δύναται να φθάσει τις τριακόσιες εξήντα κατ' άρθρο 57 παρ. 2 περ. γ'. Είναι όμως δυνατό να διαφοροποιηθεί αισθητά το ύψος της κάθε ημερήσιας μονάδας, αν ο μεν Α τυγχάνει ευκατάστατος επιχειρηματίας με μεγάλες προσόδους, ο δε Β διαθέτει πενιχρά εισοδήματα και είναι άνεργος. Σε αυτή την περίπτωση η κάθε ημερήσια μονάδα θα κυμανθεί προς το ανώτατο όριο των εκατό ευρώ για τον πρώτο και προς το κατώτατο του ενός ευρώ για τον δεύτερο. Τοιουτοτρόπως διασφαλίζεται η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας αλλά και η ειδικοπροληπτική λειτουργία της ποινής. Εξάλλου, όπως ρητώς επισημαίνει η Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 4619/2019, «με την αναλυτική παράθεση των στοιχείων που οφείλει να εκτιμά το δικαστήριο κατά την επιμέτρηση της ποινής επιχειρείται να αποσαφηνιστεί ότι η απλή αναφορά ότι το δικαστήριο έχει λάβει υπόψη του την οικονομική κατάσταση του υπαιτίου δεν είναι επαρκής»³⁶.

2βι. Τα εννοϊκά μέτρα για την απότιση της χρηματικής ποινής

Πέραν των όσων προηγήθηκαν, ο νέος Ποινικός Κώδικας περιλαμβάνει ειδικές ρυθμίσεις που προσφέρουν διευκολύνσεις στον δράστη, όταν αυτός αδυνατεί να καταβάλλει αμέσως μετά την καταδίκη την ορισθείσα χρηματική ποινή ή η καταβολής της θα συνεπαγόταν την αδυναμία καταβολής της αποζημίωσης στο θύμα. Πρόκειται για την διαδικασία της «δοσοποίησης», η οποία εφαρμόζεται κατά κόρον στην ποινική πράξη. Ειδικότερα, κατά τις παρ. 4 και 5 του άρθρου 80 ΠΚ, όπως ισχύουν μετά και τις τελευταίες τροποποιήσεις του Ν. 4855/2021: «4. Αν ο καταδικασθείς αδυνατεί να καταβάλει αμέσως το σύνολο της χρηματικής ποινής ή η καταβολή της θα συνεπαγόταν την αδυναμία καταβολής της

³⁵ Κοσμάτος Κ., σε : Παύλου Σ., Κοσμάτος Κ., Οι κυρώσεις στον νέο Ποινικό Κώδικα, εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 130. Βλ. και το σχετικό χωρίο της Αιτιολογικής Έκθεσης: «Με βάση την αναλογική ισότητα η χρηματική ποινή προσδιορίζεται με βάση την πραγματική οικονομική δυνατότητα του υπαιτίου (...). Η χρηματική ποινή, για λόγους αναλογικότητας, αλλά και κοινωνικής δικαιοσύνης αφενός προσδιορίζεται από το δικαστήριο, εντός του πλαισίου που ορίζει ο Κώδικας, με ιδιαίτερη εκτίμηση της οικονομικής δυνατότητας του καταδικαζομένου και των μελών της οικογένειάς του (...)».

³⁶ Βλ. και την ΑΠ 96/2020, η οποία αναίρεσε καταδικαστική απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Πλημμελημάτων Αθηνών κατά το σκέλος που αυτή επέβαλε χρηματική ποινή για έλλειψη ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολογίας, διότι δεν αιτιολογήθηκαν οι ατομικές περιστάσεις του κατηγορουμένου. Βλ. Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., σε : Δίκαιο των Ποινικών Κυρώσεων (συλλογικό), σελ. 403.

αποζημίωσης στο θύμα, το δικαστήριο καθορίζει, και αυτεπαγγέλτως, προθεσμία, όχι μεγαλύτερη από τρία (3) έτη, ώστε μέσα σε αυτήν να καταβάλει σε δόσεις ή εφάπαξ την ποινή του. 5. Αν η αδυναμία καταβολής της χρηματικής ποινής ή των δόσεων αυτής οφείλεται σε ουσιώδη αλλαγή των όρων της προσωπικής και οικονομικής κατάστασης του καταδικασθέντος μετά την επιβολή της ποινής, ο καταδικασθείς μπορεί να ζητήσει από το δικαστήριο που εξέδωσε την απόφαση: α) προθεσμία καταβολής της χρηματικής ποινής ή επέκταση αυτής, η οποία δεν μπορεί να υπερβαίνει συνολικά τα πέντε (5) έτη, β) μείωση του ύψους της ημερήσιας μονάδας ή γ) αντικατάσταση της χρηματικής ποινής από την προσφορά κοινωφελούς εργασίας, στο μέτρο που ορίζει το δικαστήριο. Κάθε συγκεκριμένο αίτημα μπορεί να υποβληθεί μία μόνο φορά».

Καινοτομία του Ν. 4855/2021 αποτελεί η παροχή στο δικαστήριο της δυνατότητας να καθορίσει ακόμη και αυτεπαγγέλτως προθεσμία ή δόσεις κατά την παρ. 4, χωρίς να είναι αναγκαίο να έχει προηγηθεί αίτημα του κατηγορουμένου. Τούτο θα συμβαίνει στην πράξη όταν καθίσταται εμφανής ο κίνδυνος να στερηθεί το θύμα την τυχόν επιδικασθείσα από τα πολιτικά δικαστήρια αποζημίωση. Δικαιοπολιτικοί λόγοι εξάλλου πράγματι επιβάλλουν να προηγείται η καταβολή αποζημίωσης στο θύμα της έκτισης της χρηματικής ποινής³⁷. Την ίδια στιγμή, προβλέπεται δυνατότητα του καταδικασθέντος να υποβάλλει μια σειρά από αιτήματα προς το δικαστήριο που εξέδωσε την επιβάλλουσα χρηματική ποινή απόφαση, εάν προκύψει αδυναμία καταβολής μετά την έκδοσή της και οφείλεται σε ουσιώδη αλλαγή των όρων της προσωπικής και οικονομικής κατάστασης. Τονίζεται βεβαίως ότι τα αιτήματα της παρ. 5 μπορούν να υποβληθούν μία μόνο φορά το καθένα, χωρίς να κωλύεται ο ενδιαφερόμενος να τα υποβάλλει διαδοχικά³⁸.

2βii. Η εκτέλεση της χρηματικής ποινής και το ανακύψαν πρόβλημα πριν το Ν. 4855/2021

Υπό την αρχική διατύπωση του κειμένου του νέου Ποινικού Κώδικα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίαζε η παρ. 6 του άρθρου 80 ΠΚ, σύμφωνα με την οποία: «Μαζί με τη χρηματική ποινή το δικαστήριο ορίζει τη στερητική της ελευθερίας ποινή που θα πρέπει να εκτίσει ο καταδικασθείς σε περίπτωση μη καταβολής της χρηματικής ποινής, η διάρκεια της οποίας δεν μπορεί να υπερβαίνει τον αριθμό των ημερήσιων μονάδων της χρηματικής ποινής.

³⁷ Έτσι και η Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4619/2019.

³⁸ Κοσμάτος Κ., οπ. π. σελ. 43.

Στην περίπτωση αυτή δεν έχει εφαρμογή η διάταξη του άρθρου 99». Ορίστηκε λοιπόν ότι η εκτέλεση της στερητικής της ελευθερίας ποινής³⁹ που θα πρέπει να οριστεί παράλληλα από το δικαστήριο για την περίπτωση της μη καταβολής της χρηματικής ποινής δεν δύναται να ανασταλεί, κατά το άρθρο 99 ΠΚ. Σε αντίθεση με το προϊσχύσαν δίκαιο, όπου η απότιση της ποινής σε χρήμα λάμβανε χώρα διά της βεβαιώσεως εκ μέρους των γραμματέων των ποινικών δικαστηρίων στο δημόσιο ταμείο τα ποσά των ποινών σε χρήμα⁴⁰, πλέον ο καταδικασθείς ακόμη και ενός ελαφρύτατου πλημμελήματος ήταν δυνατό να οδηγηθεί στη φυλακή. Μάλιστα, έως το Νοέμβριο του 2019 και το Ν. 4637/2019, υφίστατο ασυμβατότητα της παρ. 6 του άρθρου 80 νΠΚ με το άρθρο 553 του νΚΠΔ⁴¹ («βεβαίωση χρηματικών ποινών»), το οποίο ακολουθούσε την πεπατημένη της βεβαιώσεως στην αρμόδια Δ.Ο.Υ. των σχετικών ποσών. Ο τροποποιητικός νομοθέτης προσέθεσε τότε νέα παρ. 3 στο τελευταίο άρθρο, σύμφωνα με την οποία «3. Οι παραπάνω παράγραφοι δεν εφαρμόζονται για χρηματικές ποινές που υπολογίζονται σε ημερήσιες μονάδες». Συνεπώς, οι παρ. 1 και 2 του άρθρου 553 νΚΠΔ κατ' ουσίαν διέθεταν πεδίο εφαρμογής μόνον σε συνάρτηση με τις ποινές σε χρήμα που προβλέπονταν σε ειδικούς ποινικούς νόμους, οι οποίοι είχαν τεθεί σε ισχύ πριν την εισαγωγή του νέου Ποινικού Κώδικα. Το ζήτημα της παράλληλης συνύπαρξης δύο συστημάτων προσδιορισμού της χρηματικής ποινής θα μας απασχολήσει στον οικείο τόπο.

Ανέκυψε περαιτέρω το ερώτημα του προσδιορισμού της φύσης της υποκατάστατης στερητικής της ελευθερίας ποινής. Σχετική παρίσταται η υπ' αριθμ. 4/2021 Γνωμοδότηση της Εισαγγελίας του Αρείου Πάγου⁴², κατά την οποία «η οριζόμενη κατ' άρθρο 80 παρ. 6 νΠΚ στερητική της ελευθερίας ποινή συνιστά ένα άλλο είδος ποινής, η οποία εκτίεται όπως και οι λοιπές στερητικές της ελευθερίας ποινές και δεν λογίζεται ως «προσωποκράτηση κατά τον τρόπο που κρατούνται οι χρεοφειλέτες». Συναφώς επισημάνθηκε ότι εν λόγω ποινή προσομοίαζε δομικά κατά τα ποιοτικά και ποσοτικά της χαρακτηριστικά με ποινή φυλάκισης⁴³, ώστε να θεωρείται πράγματι ως στερητική της ελευθερίας ποινή.

³⁹ Με την επιφύλαξη αντίθετης ειδικής ρύθμισης το πλαίσιο κυμαίνεται από μία έως τριακόσιες εξήντα ημέρες στερητικής της ελευθερίας ποινής του καταδικασθέντος.

⁴⁰ Βλ. άρθρο 553 πΚΠΔ: «. Οι γραμματείς των ποινικών δικαστηρίων οφείλουν να βεβαιώσουν στο δημόσιο ταμείο τα ποσά των ποινών σε χρήμα, μαζί με τις υπόλοιπες προσαυξήσεις, μέσα στον επόμενο μήνα από τότε που έγιναν αμετάκλητες οι αποφάσεις που τις επέβαλαν».

⁴¹ «1. Οι γραμματείς των ποινικών δικαστηρίων οφείλουν να βεβαιώσουν στην αρμόδια Δ.Ο.Υ. τα ποσά των χρηματικών ποινών, μαζί με τις υπόλοιπες προσαυξήσεις, μέσα στον επόμενο μήνα από τότε που έγιναν αμετάκλητες οι αποφάσεις που τις επέβαλαν. 2. Οι σχετικές με την είσπραξη δημοσίων εσόδων διατάξεις εφαρμόζονται και στην προκειμένη περίπτωση».

⁴² ΠοινΧρ 2021, σελ. 139.

⁴³ Αδάμπας Β., οπ. π. σελ. 147.

Η θεωρία επέκρινε αυτή τη νομοθετική επιλογή, δεδομένου ότι μη χορήγηση αναστολής εκτέλεσης της ποινής, ενώ συντρέχουν οι σχετικές προϋποθέσεις, ένεκα της μη καταβολής ενός χρηματικού ποσού, θέτει ζητήματα ασυμβατότητας με τις αρχές της αναλογικότητας και της ισότητας⁴⁴. Επιπροσθέτως, για όσα αδικήματα τιμωρούνται διαζευκτικώς με χρηματική ποινή ή φυλάκιση, προέκυπτε αθεράπευτη αντίφαση στο μέτρο που επιλεγόταν από το δικαστήριο η επιεικέστερη χρηματική ποινή, αλλά την ίδια στιγμή η μη καταβολή της οδηγούσε σε στέρηση της ελευθερίας⁴⁵. Άλλωστε, ο –έστω και προσωρινός– εγκλεισμός εκατοντάδων ή χιλιάδων καταδικασθέντων στις φυλακές επειδή αυτοί δεν κατέβαλαν τα οφειλόμενα χρηματικά ποσά προκαλεί τριγμούς στο γενικότερο πνεύμα εξορθολογισμού του δικαίου των ποινικών κυρώσεων που ακολουθεί ο νέος ΠΚ αλλά και στις προσπάθειες αποσυμφόρησης των σωφρονιστικών καταστημάτων. Από δημοσιονομική οπτική μάλιστα η διάταξη χαρακτηρίζεται επιβλαβής, αφού στερείται το κράτος των αρχικώς καταγνωσθεισών χρηματικών ποσών και την ίδια στιγμή διογκώνονται οι δαπάνες που διατίθενται για τη συντήρηση κτλ των φυλακών.

Δεν έλλειψε φυσικά και ο αντίλογος. Υποστηρίχθηκε ότι η ρύθμιση της παρ. 6 υποδηλώνει τη σαφή επιλογή του νομοθέτη να αναβαθμίσει τη λειτουργία της χρηματικής ποινής, θεσπίζοντας ένα αυστηρότερο σε σχέση με το προϊσχύσαν καθεστώς νομικό πλαίσιο. Ακόμη, η προσφυγή σε αυτήν ακολουθούσε την εξάντληση όλων των μέτρων επιείκειας των παρ. 4 και 5, προκειμένου να αποτραπεί ο κακόπιστος κατάδικος από την μη καταβολή της χρηματικής ποινής⁴⁶. Έτερο επιχείρημα που προβλήθηκε από τους υπέρμαχους της νέας ρύθμισης πήγαζε από την εξαίρεση των χρηματικών ποινών δυνάμει του άρθρου 469 νΠΚ⁴⁷ από το αδίκημα της μη καταβολής χρεών προς το δημόσιο (άρθρο 25 Ν. 1882/1990). Αυτή η εξέλιξη, έλεγαν, αφαιρούσε την «έμμεση πίεση» που ασκούνταν στον καταδικασθέντα μέσω της δημιουργίας ενός αυτοτελούς αξιοποιήσιμου για την μη καταβολή της χρηματικής ποινής και αναπτύχθηκε ο φόβος να παρέμεναν οι σχετικές διατάξεις γράμμα κενό⁴⁸. Όμως, δεν θα πρέπει να παραβλέπει κανείς το γεγονός ότι οι χρηματικές ποινές δογματικά δεν ήταν σε θέση

⁴⁴ Κοσμάτος Κ., οπ. π. σελ. 43.

⁴⁵ Κοσμάτος Κ., οπ. π. σελ. 43.

⁴⁶ Μποροδήμος Π., Η χρηματική ποινή στον νέο Ποινικό Κώδικα, ΠοινΔικ 2020, σελ. 1109.

⁴⁷ «Μετά το εδάφιο β' της παρ. 1 του άρθρου 25 του ν. 1882/1990 προστίθεται εδάφιο γ' ως εξής: «Στην αίτηση και στον πίνακα χρεών που υποβάλλονται σύμφωνα με το προηγούμενο εδάφιο δεν συμπεριλαμβάνονται και δεν υπολογίζονται για τον προσδιορισμό της ευθύνης του προσώπου, τα χρέη που προέρχονται από τη μη εκτέλεση χρηματικών ποινών που επιβλήθηκαν από ποινικό δικαστήριο και οι σχετικές με αυτά προσαυξήσεις, τόκοι και λοιπές επιβαρύνσεις καθώς και τα χρέη από τα αδικήματα που τυποποιούνται στο άρθρο 66 του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας μαζί με τις σχετικές με αυτά προσαυξήσεις, τόκους και λοιπές επιβαρύνσεις».

⁴⁸ Αδάμπας Β., οπ. π. σελ. 146.

να συμβάλλουν στην στοιχειοθέτηση του αδικήματος της φορο-υπερημερίας⁴⁹ κυρίως ενόψει του ότι με αυτόν τον τρόπο παραβιαζόταν η αρχή της απαγόρευσης της διπλής τιμώρησης για την ίδια πράξη⁵⁰ παρά την περί του αντιθέτου αντίληψη της μέχρι τότε νομολογίας. Με άλλους λόγους, μια εσφαλμένη νομολογιακή και θεωρητική σύλληψη αδυνατούσε να εξηγήσει την εισαγωγή του σχήματος της υποκατάστασης της παρ. 6. Ούτε όμως και η ανεπάρκεια των μέσων του Κώδικα Είσπραξης Δημοσίων Εσόδων (ΚΕΔΕ) και της αναγκαστικής εκτέλεσης εκ μέρους του Δημοσίου να αποφέρουν ικανοποιητικά αποτελέσματα επειδή λ.χ. κάποιος συγκεκριμένος δράστης δεν διέθετε καμία πηγή εισοδήματος ή εν γένει περιουσία παρέχουν σταθερό δικαιολογητικό λόγο.

Οι ενστάσεις αυτές δεν διέλαθαν της προσοχής του νομοθέτη⁵¹. Η παρ. 6 του άρθρου 80νΠΚ τροποποιήθηκε με το άρθρο 4 του Ν. 4855/2021 ως ακολούθως: «6. Σε περίπτωση μη καταβολής της χρηματικής ποινής σύμφωνα με τα παραπάνω αυτή ή το μη καταβληθέν μέρος, βεβαιώνεται κατά το άρθρο 553 ΚΠΔ». Πρόκειται ουσιαστικά για επιστροφή στο προϊσχύσαν καθεστώς για όλες τις χρηματικές ποινές, είτε αυτές αφορούν αδικήματα του Ποινικού Κώδικα είτε των ειδικών ποινικών νόμων.

2βiii. Το ζήτημα της χρηματικής ποινής στους ειδικούς ποινικούς νόμους

Το μοντέλο των ημερησίων μονάδων που υιοθετήθηκε από το νέο Ποινικό Κώδικα ισχύει παράλληλα με ρυθμίσεις ειδικών ποινικών νόμων⁵², στις οποίες η απειλή της χρηματικής ποινής ακολουθεί το σύστημα προσδιορισμού σε συγκεκριμένο όριο χρηματικού ποσού του προϊσχύσαντος Ποινικού Κώδικα⁵³. Υπογραμμίζεται ότι ο νΠΚ εισήγαγε μεταβατική διάταξη στην παρ. 2 του άρθρου 463, με την οποία προστέθηκε διαζευκτικά η χρηματική ποινή κατ' άρθρο 57 νΠΚ σε όλες τις διατάξεις ειδικών ποινικών νόμων όπου προβλέπεται ποινή φυλάκισης. Πρόκειται για μια σαφώς ευνοϊκότερη διάταξη που θα πρέπει

⁴⁹ Αδάμπας Β., οπ. π. σελ. 146.

⁵⁰ Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., οπ. π. σελ. 680.

⁵¹ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4855/2021: «Με τη νέα ρύθμιση της παρ. 6 η εκτέλεση και έκτιση των χρηματικών ποινών επανέρχεται στο καθεστώς της βεβαίωσής τους στο δημόσιο ταμείο. Η υποκατάσταση της χρηματικής ποινής με ποινή βαρύτερη κατ' είδος (στέρξη της ελευθερίας) κρίθηκε ότι θέτει ζητήματα συμβατότητας με την αρχή της αναλογικότητας».

⁵² Βλ. για παράδειγμα το άρθρο 29 παρ. 5 του Ν. 4251/2014 (Κώδικας Μετανάστευσης) και το άρθρο 20 παρ. 1 του Ν. 4139/2013 (Νόμος περί εξαρτησιογόνων ουσιών). Βέβαια, υπάρχουν διατάξεις ειδικών ποινικών νόμων που τέθηκαν σε ισχύ μετά την εισαγωγή του νέου ΠΚ, εκ των οποίων κάποιες προσδιορίζουν την επιβληθησόμενη χρηματική ποινή σε ημερήσιες μονάδες (βλ. άρθρο 23 του Ν. 4689/2020 «Διασυννοριακή απάτη σχετικά με τον Φ.Π.Α») και άλλες εξακολουθούν να την προσμετρούν σε ορισμένο όριο χρηματικού ποσού (βλ. άρθρο 45 του Ν. 4769/2020 περί εμπορικών σημάτων).

⁵³ Χαραλαμπίδης Α., Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος τομ. ΙΙ, Η ποινή, σελ. 86.

να εφαρμόζεται, κατ' άρθρο 2 ΠΚ, για όλα τα πλημμελήματα που τελέστηκαν και πριν από την 30^η.06.2019. Πάντως, η παρ. 2 του άρθρου 463 δεν μπορεί να εφαρμοστεί αναλογικά για το σύνολο των περιπτώσεων που μας απασχολούν εδώ, στο μέτρο που η σαφής γραμματική διατύπωση του νόμου περιορίζει την εφαρμογή της μόνον στα πλημμελήματα και όχι στα κακουργήματα των ειδικών ποινικών νόμων⁵⁴.

Πρακτική συνέπεια των ανωτέρω αποτελεί το γεγονός ότι σήμερα διαθέτουν νομική υπόσταση δύο διαφορετικά μοντέλα υπολογισμού της χρηματικής ποινής: από τη μία εκείνο των ημερησίων μονάδων (ΠΚ 57, 80) που αφορά όλα τα εγκλήματα του Ποινικού Κώδικα και τα πλημμελήματα που καλύπτονται από το άρθρο 463 παρ. 2 ΠΚ και από την άλλη το σύστημα χρηματικής ποινής του πΠΚ, το οποίο εφαρμόζεται για τα κακουργήματα των ειδικών ποινικών νόμων. Αναμφίβολα, η συνύπαρξη αυτή θέτει σοβαρότατα ζητήματα στη δικαστηριακή πράξη⁵⁵ ενώ δεν δικαιολογείται ουσιαστικά και δογματικά⁵⁶. Περαιτέρω, η παράλειψη του νομοθέτη να επέμβει αποφασιστικά και διορθωτικά αναφορικά με αυτό το νομικό παράδοξο έρχεται σε σφοδρή αντίθεση με κάποιους από τους διακηρυγμένους στόχους του νΠΚ, όπως ο εξορθολογισμός και εκσυγχρονισμός του δικαίου των ποινικών κυρώσεων και η βέλτιστη εναρμόνιση αυτών με την αρχή της αναλογικότητας⁵⁷. Παρίσταται λοιπόν αδήριτη ανάγκη για μια νομοθετική παρέμβαση, είτε κατόπιν συστάσεως νομοπαρασκευαστικής επιτροπής ειδικά για τη μεταρρύθμιση των ποινικών κυρώσεων των ειδικών ποινικών νόμων είτε απευθείας με υιοθέτηση νέας μεταβατικής διάταξης⁵⁸.

3. Η μετατροπή της στερητικής της ελευθερίας ποινής σε χρηματική κατ' άρθρο 82 ΠΚ 1950

Βαρύνουσα σημασία και διαρκώς αυξανόμενη πρακτική χρησιμότητα γνώρισε, για διάφορους λόγους, πριν το 2019 ο θεσμός της μετατροπής της στερητικής της ελευθερίας

⁵⁴ Κοσμάτος Κ., Οι κυρώσεις στον νέο Ποινικό Κώδικα, σελ. 47.

⁵⁵ Κοσμάτος Κ., οπ. π. σελ. 47. Η μεγαλύτερη δυσχέρεια συναντάται στις περιπτώσεις συρροής εγκλημάτων του νΠΚ και των ειδικών ποινικών νόμων, καθώς εκεί το δικαστήριο θα κληθεί να επιβάλλει δύο ειδών χρηματικές ποινές. Ειδικά πριν από το Ν. 4855/2021, όπου εφαρμόζόταν το σχήμα της υποκατάστατης ποινής της παρ. 6 του άρθρου 80 ΠΚ, το πρόβλημα σχετικά με την έκτιση των διαφορετικών ποινών και τη δυνατότητα σχηματισμού συνολικής ποινής φάνταζε ανυπέρβλητο. Βλ. αναλυτικά οπ. π. σελ. 47 – 48.

⁵⁶ Αδάμπας Β., οπ. π. σελ. 145.

⁵⁷ Λιούρδης Δ., Η χρηματική ποινή στους ειδικούς ποινικούς νόμους, ΠοινΧρ 2021, σελ. 154 επ., όπου και αναλυτική παράθεση των ανακυπτόντων προβλημάτων. Ο γράφων παρατηρεί ότι η αρχή της αναλογικότητας επιβάλλει τη μεταρρύθμιση ορισμένων διατάξεων ειδικών ποινικών νόμων, οι οποίες προβλέπουν δρακόντειες και εξοντωτικές χρηματικές ποινές, όπως λ.χ. το άρθρο 23 του Ν. 4139/2013 περί ναρκωτικών, όπου επιβάλλεται χρηματική ποινή μέχρι και ένα εκατομμύριο (1.000.000) ευρώ.

⁵⁸ Λιούρδης Δ., οπ. π. σελ. 157.

ποινής σε χρήμα. Όπως θα καταδειχθεί, το σύστημα των ημερησίων μονάδων εμφανίζει αρκετές ομοιότητες με τη μετατροπή. Στο παρόν κεφάλαιο θα εξετάσουμε τη νομική φύση του θεσμού, την αποστολή που κλήθηκε να επιτελέσει αλλά και τα επιχειρήματα που εκφράστηκαν υπέρ και κατά της διατήρησής του στον νέο Ποινικό Κώδικα.

3ι. Ιστορική αναδρομή

Η μετατροπή της ποινής πρωτοεμφανίστηκε στο ελληνικό Ποινικό Δίκαιο με τον ν. ΓΩΓ'/1911. Θεσπίστηκε τότε υποχρέωση του εισαγγελέα να μετατρέψει υποχρεωτικά την στερητική της ελευθερίας ποινή από επτά (7) ημέρες έως ένα (1) έτος σε χρηματική, κατόπιν αιτήσεως του καταδικασθέντος και αφού είχε εκτιθεί ήδη το μισό της ποινής. Σύμφωνα με την Αιτιολογική Έκθεση του νόμου, διαφαινόταν ήδη από τότε ότι οι βραχυχρόνιες περιοριστικές της ελευθερίας ποινές μειονεκτούσαν πολλαπλώς σε σχέση με τις χρηματικές ποινές, που θα μπορούσαν να τις αντικαταστήσουν⁵⁹. Ακολούθησε ο Ν. 3782/1929, με τον οποίο για πρώτη φορά προβλέφθηκε υποχρεωτική μετατροπή των ποινών φυλάκισης ή κράτησης μέχρι ένα μήνα σε χρηματική ποινή ή πρόστιμο. Υπό τον ΠΚ 1950⁶⁰, ακολούθησαν διαδοχικές μεταβολές, με σημαντικότερες εκείνες του ν.δ. 3555/1959, το οποίο όρισε ότι η ποινή στέρησης της ελευθερίας που μετατράπηκε σε χρηματική ή πρόστιμο διατηρεί το χαρακτήρα της ως στερητικής της ελευθερίας και μετά την καταβολή του οφειλόμενου ποσού, του Ν. 1419/1984, με τον οποίο επισυνέβη σπουδαία διεύρυνση του ορίου της μετατροπής και δραστικός περιορισμός των συναφών απαγορεύσεων⁶¹, του Ν. 1941/1991, με τον οποίο δυναμικά μετατρεπόντουσαν ποινές μέχρι δύο έτη και του Ν. 2721/1999, με τον οποίο ήταν δυνατή η μετατροπή και για ποινές έως τρία χρόνια.

Σε αυτό το πλαίσιο των πολλαπλών τροποποιήσεων, είναι δυνατόν να διεκδικούν εφαρμογή περισσότεροι νόμοι που ίσχυσαν από την τέλεση της πράξης έως την αμετάκλητη καταδίκη. Για το λόγο αυτό είναι απαραίτητο να τονιστεί ότι οι διατάξεις περί μετατροπής έχουν χαρακτήρα ουσιαστικού δικαίου και συνεπώς εφαρμόζεται πάντοτε ο επεικέστερος

⁵⁹ Σπινέλλης Δ., Η μετατροπή: εξαγορά ή χρηματική ποινή;, σε : ΜΝΗΜΗ Χωραφά – Γάφου – Γαρδίκια, Α', εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1986, σελ. 207.

⁶⁰ Αξίζει να σημειωθεί ότι τα σχέδια του Ποινικού Κώδικα που εκπονήθηκαν κατά τον Μεσοπόλεμο ουδεμία αναφορά στη μετατροπή έκαναν. Στην Αιτιολογική Έκθεση του Σχεδίου ΠΚ του 1933 μάλιστα υποστηρίζεται ότι τούτο δεν κρίθηκε αναγκαίο, διότι οι σκοποί της μετατροπής ήταν σε θέση να επιτευχθούν με απευθείας θέσπιση χρηματικών ποινών αλλά και γιατί η ίδια η μετατροπή χαλαρώνει την ποινική καταστολή και δημιουργεί κοινωνική αδικία. Βλ. Σπινέλλης Δ., οπ. π. σελ. 209.

⁶¹ Παπαχαράλαμπος Χ., σε: ΣυστΕρμΠΚ, σελ. 1068.

νόμος⁶² ενώ ειδικότερα το νέο τυχόν αυξημένο ποσό της μετατροπής δεν εφαρμόζεται για πράξεις που είχαν τελεσθεί πριν αυτό τεθεί σε ισχύ⁶³.

3βι. Νομική φύση του θεσμού

Ευθύς εξαρχής την επιστήμη απασχόλησε το ερώτημα, εάν μετά τη μετατροπή προκύπτει μια νέα χρηματική ποινή ή για έναν εναλλακτικό τρόπο έκτισης της στερητικής της ελευθερίας ποινής. Βεβαίως, ο νομοθέτης ρητώς εξέφρασε τη βούλησή του να θεωρείται η μετατραπέυσα ποινή ως στερητική της ελευθερίας⁶⁴. Υπογραμμίζεται ωστόσο ότι η ανωτέρω επιταγή μπορεί να θεωρηθεί «νομικό πλάσμα», που παραβλέπει τον χρηματικό χαρακτήρα της κατά μετατροπή ποινής και διαθέτει πρακτική σημασία σε σχέση με ορισμένες νομικές συνέπειες του περιορισμού της ελευθερίας, όπως λ.χ. οι παρεπόμενες ποινές, η αναστολή εκτέλεσης, η υποτροπή κτλ⁶⁵. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, εκείνο που έχει βαρύνουσα σημασία εν προκειμένω είναι η υποχρέωση του καταδικασθέντος να καταβάλλει ορισμένο χρηματικό ποσό, η δε στερητική της ελευθερίας ποινή «αφανίζεται» μετά την απόφαση επί της μετατροπής⁶⁶. Υποστηρίχθηκε όμως και η αντίθετη θεώρηση, η οποία βασιζόμενη στην ανωτέρω διάταξη επεσήμανε ότι η ποινή που μετατρέπεται σε χρηματική διατηρούσε το χαρακτήρα της ποινής στερητικής της ελευθερίας και ότι το μόνο που μεταβάλλεται είναι ο τρόπος έκτισής της⁶⁷. Βασικό επιχείρημα εδώ συνιστούσε το γεγονός ότι υφίστατο ουσιώδης διαφορά της μετατροπής από τη χρηματική ποινή του άρθρου 57 ΠΚ 1950, στο μέτρο που η κατά μετατροπή ποινή αποσυνδέεται από τα όρια της χρηματικής ποινής ένεκα του άρρηκτου δεσμού της με τη στερητική της ελευθερίας, ώστε να είναι βαρύτερη και από μεγαλύτερη αυτής κατά το ποσό χρηματική ποινή⁶⁸.

Η θέση ότι διά των προβλέψεων του άρθρου 82 μεταβάλλεται απλώς ο τρόπος έκτισης είναι όμως και αυτή εκτεθειμένη σε αντιρρήσεις. Εύλογα διερωτάται κανείς, πώς συμβιβάζεται αυτή η θεώρηση με το γεγονός ότι, τουλάχιστον στις περιπτώσεις της

⁶² Βλ. ενδεικτικά ΑΠ 836/2009, ΠοινΧρ 2010, σελ. 208, ΑΠ 1338/2016, ΠοινΔικ 2016, σελ. 1052.

⁶³ Βλ. ενδεικτικά ΕισΕφΝαυπλ 2/1984, ΠοινΧρ 1984, σελ. 454.

⁶⁴ Βλ. παρ. 9 άρθρου 82 ΠΚ 1950: «*Η περιοριστική της ελευθερίας ποινή που μετατρέπεται σε χρηματική η πρόστιμο η σε παροχή κοινωφελούς εργασίας, διατηρεί τον χαρακτήρα της περιοριστικής της ελευθερίας ποινής και μετά τη μερική ή ολική απότιση της ποινής στην οποία έχει μετατραπεί*».

⁶⁵ Παπαχαράλαμπος Χ., οπ. π. σελ. 1060.

⁶⁶ Βλ. την παλαιότερη ΓνωμΕισΑΠ/1928, Θέμις ΛΘ', σελ. 334, ΑΠ 82/1956, ΠοινΧρ ΣΤ', σελ. 242 επ.

⁶⁷ Μανωλεδάκης Ι., Ποινικό Δίκαιο – Γενική Θεωρία, έκδ. 2^η, εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, σελ. 450.

⁶⁸ Παπαχαράλαμπος Χ., οπ. π. σελ. 1062.

υποχρεωτικής μετατροπής, ο νομοθέτης αποδοκιμάζει με ξεκάθαρο τρόπο τη βραχυχρόνια στέρηση της ελευθερίας, ενώ και στις περιπτώσεις δυνητικής μετατροπής ο δικαστής είναι αυτός που τοποθετεί μια περιουσιακή ποινή στην θέση της μη αναγκαίας ποινής φυλάκισης⁶⁹. Στην ουσία διά του μηχανισμού της μετατροπής επέρχεται μια «εμβόλιμη αυτοακύρωση της στέρησης της ελευθερίας, όταν αυτή καίτοι δίκαιη γενικά, δεν είναι αναγκαία ή αντενδείκνυται *in casu*⁷⁰». Ταυτόχρονα, κανείς δεν παραγνωρίζει την πιο πάνω παρατήρηση, ότι δηλαδή η μετατροπή διακρίνεται σαφώς και εννοιολογικά από τη χρηματική ποινή, η οποία εξάλλου θα μπορούσε να προβλεφθεί αφηρημένα από το νομοθέτη στην θέση της. Ορθότερη φαντάζει κατόπιν όλων αυτών η διαπίστωση ότι η μετατροπή αποτελεί ένα **υβρίδιο** που αποκτά χαρακτηριστικά τόσο της περιοριστικής της ελευθερίας όσο και της χρηματικής ποινής. Αφενός μεν υποκαθιστά τη φυλάκιση ή την κράτηση φέρουσα περιουσιακό χαρακτήρα, χωρίς να είναι αμιγής χρηματική ποινή, αφετέρου δε οι συνέπειες επί μη καταβολής πλήττουν άμεσα την ελευθερία του καταδικασθέντος⁷¹.

3βι. Σκοπός και νομιμοποιητική βάση της μετατροπής

Εν πρώτοις, στην επιστήμη παρατηρείται ότι η μετατροπή εξυπηρετεί κυρίως τους σκοπούς της ειδικής πρόληψης μέσω της εξατομίκευσης της ποινικής μεταχείρισης αναφορικά με συγκεκριμένο καταδικασθέντα. Ήδη από τις αρχές του περασμένου αιώνα κατέστη σαφές ότι η, έχουσα τότε κυρίαρχο ρόλο στο πεδίο των ποινικών κυρώσεων, στερητική της ελευθερίας ποινή δεν εκπληρώνει την αποστολή της σε βραχύ χρονικό διάστημα. Όμως, πέραν αυτού, η ζώσα πραγματικότητα κατέδειξε ότι η ο βραχυχρόνιος εγκλεισμός συνεπάγεται αρνητικές συνέπειες για τους καταδικασθέντες σε αυτόν⁷². Η αποκοπή από το οικογενειακό και εργασιακό περιβάλλον ως συνέπεια μιας ελαφριάς ποινής που επιβλήθηκε στον δράστη ενός εγκλήματος που φέρει χαμηλή απαξία θεωρήθηκε ότι δεν συμβιβάζεται με την αρχή της αναλογικότητας. Νεότερες τάσεις στη σωφρονιστική επεσήμαναν την αποτυχία της φυλάκισης να φέρει εις πέρας το λεγόμενο «βελτιωτικό ιδεώδες», κυρίως λόγω του ότι η ηθική κατάπτωση και ο στιγματισμός που αυτή συνεπάγεται

⁶⁹ Τζαννετάκη Τ., Η μετατροπή και οι μετατροπές της, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998, σελ. 38 επ.

⁷⁰ Παπαχαραλάμπους Χ., οπ. π. σελ. 1063. Τη σκέψη αυτή θα συγκρατήσουμε ενόψει των όσων ακολουθήσουν αναφορικά με τη σχέση της μετατροπής με την ειδική και την γενική πρόληψη.

⁷¹ Παπαχαραλάμπους Χ., οπ. π. σελ. 1063 – 1064, Τζαννετάκη Τ., οπ. π. σελ. 44. Στο ίδιο αποτέλεσμα καταλήγει όποιος εξετάζει την κατά μετατροπή ποινή υπό το πρίσμα του προσβαλλόμενου εννόμου αγαθού. Πλήττεται δηλαδή τόσο η περιουσία όσο και η ελευθερία του καταδικασθέντος.

⁷² Τζαννετάκη Τ., οπ. π. σελ. 45.

προσβάλλει την αυτογνωσία του καταδίκου και τον οδηγεί, τις περισσότερες φορές με μαθηματική ακρίβεια, στην περαιτέρω εγκληματική δραστηριοποίηση⁷³. Άλλωστε, ο εγκλεισμός του πρωτόπειρου εγκληματία για μικρό διάστημα, είναι πολύ πιθανό να αναπτύξει εκφυλιστικές παρενέργειες ένεκα της αλληλεπίδρασης του με έμπειρους και επαγγελματίες εγκληματίες, προτού επιδράσει ο βελτιωτικός μηχανισμός της φυλακής⁷⁴. Είχε καταστεί πλέον σαφές δηλαδή ότι η βραχυχρόνια στερητική της ελευθερίας ποινής αποτελεί **έσχατο καταφύγιο** κατά το στάδιο της επιμέτρησης και επαφίεται στον δικαστή να κρίνει και να αποδείξει περί της *in concreto* αναγκαιότητας επιβολής της⁷⁵. Αντιθέτως, απομακρυσμένη και σε κάθε περίπτωση όχι άμεση σχέση συνδέει τη μετατροπή με τους λοιπούς σκοπούς της ποινής, όπως η ανταπόδοση και η γενική πρόληψη⁷⁶.

Σταδιακά το ενδιαφέρον του νομοθέτη απομακρύνθηκε από τους διακηρυγμένους σκοπούς της ποινής στην ανάγκη επίτευξης ενός άλλου στόχου. Τούτο επιρρωνύεται από την διαρκή επέκταση του υποχρεωτικού χαρακτήρα της μετατροπής και τον παραγκωνισμό της εξατομικευμένης ποινικής μεταχείρισης του δράστη διαχρονικά. Γι' αυτό υποστηρίζεται ότι η ανάγκη αποσυμφόρησης των σφραγιστικών καταστημάτων έρχεται να δικαιολογήσει, τουλάχιστον στις περιπτώσεις υποχρεωτικής μετατροπής, ότι η ειδική πρόληψη αδυνατεί να δικαιολογήσει⁷⁷. Πράγματι, η μετατροπή, ως μηχανισμός εξατομίκευσης της ποινής, δεν είναι ορθό δογματικά να επιβάλλεται με απολύτως ανελαστικό τρόπο από το νομοθέτη, χωρίς να έχει περιθώρια διαφορετικής κρίσης ο αρμόδιος για την επιμέτρηση δικαστής⁷⁸. Άλλωστε, είναι γνωστό τοις πάσι ότι ο υπερπληθυσμός των φυλακών και οι απάνθρωπες συνθήκες κράτησης⁷⁹ οδηγούν τόσο στην περαιτέρω αδικαιολόγητη επιβάρυνση του καταδικασθέντος όσο και σε αρκετές καταδίκες της Ελλάδας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) για παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ περί απαγόρευσης της

⁷³ Σπινέλλης Δ., *οπ. π.* σελ. 215.

⁷⁴ Μαργαρίτης Α., σε : Μαργαρίτης Α., Παρασκευόπουλος Ν., Νούσκαλης Γ., Ποινολογία, έκδ. 8^η, εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016, σελ. 603.

⁷⁵ Παπαχαραλάμπος Χ., *οπ. π.* σελ. 1065, Τζαννετάκη Γ., *οπ. π.* σελ. 47 επ.

⁷⁶ Ειδικά η αρνητική γενική πρόληψη δεν μπορεί να συσχετισθεί ευχερώς με το υπό εξέταση μέτρο. Το ύψος του ποσού ανά ημέρα που προκύπτει είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει σε αρκετά διαφορετική υποκειμενική πρόσληψη του μηνύματος αποθάρρυνσης που εκπέμπει η επιμετρητική κρίση ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες των δραστών. Βλ. Παπαχαραλάμπος Χ., *οπ. π.* σελ. 1066.

⁷⁷ Τζαννετάκη Γ., *οπ. π.* σελ. 87 – 88, Παπαχαραλάμπος Χ., *οπ. π.* σελ. 1065.

⁷⁸ Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Παρατηρήσεις στις πρόσφατες τροποποιήσεις του Ποινικού μας Κώδικα, Υπερ. 1996, σελ. 1156.

⁷⁹ Βλ. ενδεικτικά Σισιλιάνος Α – Α., Κτιστάκης Γ., Σιταρόπουλος Ν., Έκθεση και προτάσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Οι συνθήκες κράτησης στην Ελλάδα, ΠοινΔικ 2001, σελ. 1058.

απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης⁸⁰. Θεσμοί όπως η μετατροπή της ποινής αναμφίβολα λειτουργούν σαν «βαλβίδες αποσυμπίεσης» στο σωφρονιστικό σύστημα, τουλάχιστον όσο αποτρέπουν τον εγκλεισμό καταδικασθέντων σε βραχυχρόνιες στερητικές της ελευθερίας ποινές. Η Τζαννετάκη εντοπίζει τα ισχυρότερα πλεονεκτήματα της μετατροπής υπό το πρίσμα μιας *διαχειριστικής λογικής*. Αρχικώς, εν συγκρίσει με λοιπούς εναλλακτικούς τρόπους έκτισης της ποινής, όπως η παροχή κοινωφελούς εργασίας και αναστολή υπό επιτήρηση, δεν απαιτεί υψηλά επίπεδα γραφειοκρατικής οργάνωσης και κόστους⁸¹. Ταυτόχρονα, η τάση των ελληνικών δικαστηρίων να εφαρμόζουν το άρθρο 82 ΠΚ 1950 με οιονεί αυτόματο τρόπο, χωρίς ουσιαστική αιτιολόγηση, οδήγησε σε μια απλούστερη και συντομότερη επιμετρητική εργασία⁸².

Το απόλυτο προβάδισμα που δίδεται σε αυτούς τους καθ' όλα θεμιτούς αλλά «πραγματιστικούς» και ταμειυτικούς σκοπούς δέον όπως αντιμετωπιστεί με ιδιαίτερη προσοχή. Και τούτο διότι, ενώ αυτοί διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην ουσιαστική νομιμοποίηση μιας ρύθμισης ποινικού –και όχι μόνο- περιεχομένου, δεν μπορούν να συμβάλλουν στην θεωρητική θεμελίωσή της ούτε να αποτελούν κανονιστικά στόχους της αντεγκληματικής πολιτικής⁸³. Ούτε ευκαίω είναι ασφαλώς να νομοθετεί κανείς με γνώμονα το πόσο απλή και «βολική» χαρακτηρίζεται η μία ή η άλλη ρύθμιση για τον δικαστή! Εξάλλου, έχει προ πολλού επισημανθεί ότι ακόμα και αυτός ο ίδιος ο στόχος της αποσυμφόρησης του σωφρονιστικού συστήματος ποτέ δεν θα ευοδωθεί σε ικανοποιητικό βαθμό, χωρίς να ληφθούν ουσιαστικά βήματα προς την κατεύθυνση της αποποινικοποίησης⁸⁴ ή του εξορθολογισμού των ποινικών κυρώσεων στο αχανές τοπίο των ειδικών ποινικών νομοθετημάτων.

⁸⁰ Νούσκαλης Γ., Η λειτουργία της αναλογικότητας στις εναλλακτικές – μη φυλακτικές ποινές, εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2015. Βλ. και τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ *Peers* κατά Ελλάδα (19.04.2001), *Dougoz* κατά Ελλάδα (06.03.2001), *Mohd* κατά Ελλάδα (27.04.2006).

⁸¹ Τζαννετάκη Τ., οπ. π. σελ. 76.

⁸² Τζαννετάκη Τ., οπ. π. σελ. 77.

⁸³ Τζαννετάκη Τ., οπ. π. σελ. 90. Αυτοί οι ταμειυτικοί και πραγματιστικοί στόχοι είναι μεν δυνατό να επιδιώκονται από το νομοθέτη μαζί με τους σωφρονιστικούς σκοπούς, αλλά μόνον δευτερευόντως. Βλ. και Σπινέλλης Δ., Η μετατροπή: εξαγορά ή χρηματική ποινή; σε : ΜΝΗΜΗ Χωραφά – Γάφου – Γαρδίκια, Α', Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1986, σελ. 205 επ.

⁸⁴ Παύλου Σ., Η ρύθμιση του άρ. 1 Ν. 2145/1993. Ειδική μορφή μετατροπής της ποινής ή ιδιάζουσα υφ' όρον απόλυση;, Υπερ. 1993, σελ. 1219.

3βiii. Νομοθετικό καθεστώς του θεσμού

Η νομοθετική αποτύπωση της μετατροπής έγκειτο στο άρθρο 82 ΠΚ 1950, όπως διαμορφώθηκε από τους νόμους 3904/2010 και 4093/2012. Πρόκειται για μια ιδιαίτερος εκτενή διάταξη, που περιλαμβάνει ρυθμίσεις, μεταξύ άλλων, και για την σε δεύτερο χρόνο μετατροπή της ήδη μετατραπείσας χρηματικής ποινής σε κοινωφελή εργασία, όταν ο καταδικασθείς αδυνατεί να την καταβάλει (παρ. 4 – 8)⁸⁵. Εν προκειμένω θα μας απασχολήσει μόνον ο πυρήνας του ζητήματος και δεν θα επεκταθούμε σε αυτές τις προβληματικές. Εισαγωγικώς, πρέπει να επισημανθεί ότι η εξεταζόμενη διάταξη είχε υποστεί τα έτη πριν την θέση σε ισχύ του νΠΚ επανευλημμένες τροποποιήσεις, η συντριπτική πλειοψηφία των οποίων

⁸⁵ «4. Μετά τη μετατροπή της στερητικής της ελευθερίας ποινής, το δικαστήριο εκτιμά αν εκείνος που καταδικάστηκε μπορεί να καταβάλει αμέσως το σύνολο του ποσού της μετατροπής. Αν διαπιστωθεί ότι υπάρχει αδυναμία άμεσης καταβολής ή ότι η καταβολή θα συνεπαγόταν την αδυναμία καταβολής της αποζημίωσης στο θύμα, το δικαστήριο καθορίζει προθεσμία, από δύο ως τρία έτη, ώστε μέσα σε αυτήν να καταβάλει εκείνος που καταδικάστηκε το πιο πάνω ποσό σε δόσεις που ορίζει το ίδιο δικαστήριο. 5. Αν εκείνος που καταδικάστηκε δηλώσει ότι δεν θα μπορέσει να καταβάλει το ποσό της μετατροπής μέσα στην προθεσμία της προηγούμενης παραγράφου, το δικαστήριο μετατρέπει περαιτέρω τη χρηματική ποινή ή το πρόστιμο, εν όλω ή εν μέρει, σε παροχή κοινωφελούς εργασίας, εφόσον συμφωνεί ή το ζητά εκείνος που καταδικάστηκε. Στην περίπτωση αυτή, το δικαστήριο ορίζει και τον αριθμό των ωρών κοινωφελούς εργασίας που κυμαίνονται από 100 έως 240 ώρες για ποινή ως ένα έτος, 241 έως 480 ώρες για ποινή από ένα έως δύο έτη, 481 έως 720 ώρες για ποινή από δύο έως τρία έτη, 721 έως 960 ώρες για ποινή από τρία έως τέσσερα έτη και 961 έως 1.200 ώρες για ποινή από τέσσερα έως πέντε έτη, ενώ προσδιορίζει και προθεσμία όχι μεγαλύτερη από πέντε έτη για την εκτέλεσή τους. 6. Η κοινωφελής εργασία παρέχεται χωρίς αμοιβή σε υπηρεσίες του κράτους, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, των νομικών προσώπων του δημόσιου τομέα ή σε μη κερδοσκοπικά κοινωφελή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου ή και άλλα, τα οποία ορίζονται με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και τυχόν συναρμόδιων Υπουργών. Μπορεί επίσης να αφορά και σε παροχή υπηρεσιών προς τον παθόντα, αν υπάρχει η σύμφωνη γνώμη του. Την εκτέλεση της κοινωφελούς εργασίας επιβλέπει ο επιμελητής κοινωνικής αρωγής, εκτός αν το δικαστήριο διατάξει διαφορετικά. Με την ίδια υπουργική απόφαση ορίζονται επίσης η οργάνωση της παροχής κοινωφελούς εργασίας, η διαδικασία επιλογής, ανάθεσης και επίβλεψης της σχετικής εργασίας και κάθε άλλη σχετική λεπτομέρεια. 7. Αν η εργασία παρέχεται από εκείνον που καταδικάστηκε ελλিপώς ή πλημμελώς με δική του υπαιτιότητα, ο εισαγγελέας εκτέλεσης της ποινής μπορεί, αφού λάβει υπόψη τη σκληρότητα και σοβαρότητα της παραβίασης των υποχρεώσεων από τον καταδικασθέντα, το βαθμό της υπαιτιότητάς του και το τμήμα της ποινής που εκτίθηκε, να: α) προβεί σε προειδοποίηση εκείνου που καταδικάστηκε, β) παρατείνει την προθεσμία για την εκτέλεση της εργασίας μέχρι ένα επιπλέον έτος, γ) επιτρέπει την εκτέλεση της χρηματικής ποινής ή του προστίμου, που είχαν αρχικά επιβληθεί μετά τη μετατροπή της στερητικής της ελευθερίας ποινής, αφού αφαιρέσει το ποσό που αναλογεί στην ήδη εκτελεσθείσα ποινή παροχής κοινωφελούς εργασίας, καθορίζοντας για κάθε τέσσερις ώρες εργασίας μία ημέρα, δ) αυξήσει ή περιορίσει τον αριθμό ωρών παροχής κοινωφελούς εργασίας μέσα στα όρια που αντιστοιχούν στη διάρκεια της στερητικής της ελευθερίας ποινής που επιβλήθηκε αρχικά, ε) διατάσσει την έκταση στερητικής της ελευθερίας ποινής ενός έως τριών μηνών για ποινή παροχής κοινωφελούς εργασίας έως 240 ωρών, δύο έως πέντε μηνών για ποινή παροχής κοινωφελούς εργασίας μεγαλύτερης των 240 και έως 480 ωρών, τεσσάρων έως οκτώ μηνών για ποινή παροχής κοινωφελούς εργασίας μεγαλύτερης των 480 ωρών και έως 720 ωρών, επτά έως δώδεκα μηνών για ποινή παροχής κοινωφελούς εργασίας μεγαλύτερης των 720 ωρών και έως 960 ωρών και έντεκα έως δεκαεπτά μηνών για ποινή παροχής κοινωφελούς εργασίας μεγαλύτερης των 960 ωρών, στ) διατάσσει την έκταση της στερητικής της ελευθερίας ποινής που είχε επιβληθεί πριν από τη μετατροπή. 8. Αν μετά τη μετατροπή στερητικής της ελευθερίας ποινής σε χρηματική ή πρόστιμο, επέρχεται ουσιώδης αλλαγή των όρων της προσωπικής και οικονομικής κατάστασης εκείνου που καταδικάστηκε, αυτός μπορεί να ζητήσει από το ίδιο δικαστήριο προθεσμία ή διέγερση της προθεσμίας καταβολής της χρηματικής ποινής, η οποία δεν μπορεί να υπερβαίνει τα δύο έτη, ή τροποποίηση του ύψους της μετατροπής ή ακόμη μετατροπή της χρηματικής ποινής σε προσφορά κοινωφελούς εργασίας, στο μέτρο που ορίζει το δικαστήριο. Στην ίδια απόφαση ορίζονται και οι συνέπειες της μη εκπλήρωσης των παραπάνω υποχρεώσεων».

κατευθύνονταν προς την διόγκωση του εφαρμοστέου πεδίου της και την επιεικέστερη μεταχείριση των καταδικασθέντων.

Σύμφωνα λοιπόν με την παρ. 1 ΠΚ 1950: « Η περιοριστική της ελευθερίας ποινή, που δεν υπερβαίνει το ένα έτος μετατρέπεται σε χρηματική ποινή ή πρόστιμο. Η περιοριστική της ελευθερίας ποινή που είναι μεγαλύτερη από ένα έτος και δεν υπερβαίνει τα δύο μετατρέπεται σε χρηματική ποινή, εκτός αν ο δράστης είναι υπότροπος και το δικαστήριο με απόφασή του ειδικά αιτιολογημένη κρίνει ότι απαιτείται η μη μετατροπή της για να αποτραπεί ο δράστης από την τέλεση άλλων αξιόποινων πράξεων. Η περιοριστική της ελευθερίας ποινή που είναι μεγαλύτερη από δύο έτη και δεν υπερβαίνει τα πέντε μετατρέπεται σε χρηματική ποινή, εκτός αν το δικαστήριο με απόφασή του ειδικά αιτιολογημένη κρίνει ότι απαιτείται η μη μετατροπή της για να αποτραπεί ο δράστης από την τέλεση άλλων αξιόποινων πράξεων». Διαπιστώνουμε αμέσως ότι διαμορφώνονταν με βάση το γράμμα του νόμου τρεις επιμέρους διακρίσεις της μετατροπής:

i) Η υποχρεωτική μετατροπή σε χρήμα των στερητικών της ελευθερίας ποινών που δεν υπερβαίνουν το ένα έτος (ΠΚ 82 παρ. 1 εδ. α').

ii) Η κατά κανόνα υποχρεωτική μετατροπή σε χρήμα των στερητικών της ελευθερίας ποινών άνω του ενός έτους που δεν υπερβαίνουν τα δύο, με δυνατότητα του δικαστηρίου να μη προβεί στη μετατροπή κατόπιν ειδικής αιτιολογίας όταν ο δράστης είναι υπότροπος (ΠΚ 82 παρ. 1 εδ. β').

iii) Η κατά κανόνα υποχρεωτική μετατροπή σε χρήμα των στερητικών της ελευθερίας ποινών άνω των δύο ετών που δεν υπερβαίνουν τα πέντε, με δυνατότητα του δικαστηρίου να μη προβεί στη μετατροπή κατόπιν ειδικής αιτιολογίας χωρίς να χρειάζεται όμως ο δράστης να είναι υπότροπος (ΠΚ 82 παρ. 1 εδ. γ').

Ενώ λοιπόν η πρώτη περί μετατροπής ρύθμιση που εισήχθη στην ελληνική έννομη τάξη το 1911 αφορούσε εξαιρετικά μικρές ποινές που δεν ξεπερνούσαν το ένα έτος με ταυτόχρονη έκτιση του μισού αυτής, η τελευταία νομοθετικά αποτυπωμένη μορφή που έλαβε ο θεσμός με τον «μνημονιακό» Ν. 4093/2012 απέτρεπε τον εγκλεισμό –πλην εξαιρετικών περιπτώσεων- ακόμα και των δραστών βαρύτερων πλημμελημάτων. Αυτή η συνεχόμενη και αδιάλειπτη διεύρυνση του εφαρμοστέου πεδίου του ανά τις δεκαετίες εξηγείται σε πρακτικό επίπεδο αν λάβουμε υπόψη, πέραν από την ανάγκη αποσυμφόρησης των φυλακών, όπως μαρτυρούν οι Αιτιολογικές Εκθέσεις των τροποποιητικών νόμων, και άλλη μια παράμετρο: η προσβολή του εννόμου αγαθού της περιουσίας αποκτούσε όλο και περισσότερο την έννοια

ενός «κακού», που ακόμα και αν δεν μπορούσε να συγκριθεί με τη στέρηση της ελευθερίας, εντούτοις ασκούσε εντονότερη γενικοπροληπτική λειτουργία. Στη σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία, όπου το χρήμα κυκλοφορεί πολύ περισσότερο από ποτέ και παρέχει τις μεγαλύτερες δυνατότητες σε όποιον το κατέχει, η χρηματική ποινή –εν προκειμένω η μετατροπή- αποκτά αναβαθμισμένο ρόλο, αφού κατευθύνεται στην αποστέρηση ενός χρηματικού ποσού από τον υπαίτιο μιας αξιόποινης πράξης. Εν ολίγοις, η μετατροπή ποινή έχει τον χαρακτήρα ελαφρύτερου υποκατάστατου ή εναλλακτικού της φυλάκισης μέτρου από την στέρηση της ελευθερίας και επιφυλάσσεται για τον δράστη, ακόμα και αν είναι υπότροπος, με εξαίρεση την περίπτωση που ο εγκλεισμός του δράστη παρίσταται αναγκαίος για την αποτροπή τέλεσης νέων εγκλημάτων⁸⁶. Σε κάθε περίπτωση, η μετατροπή εκτεινόταν υποχρεωτικά στο σύνολο της κύρωσης που επιβλήθηκε. Διότι αν ήταν δυνατή μετατροπή τμήματος μόνον αυτής, τότε ο θεσμός θα προσλάμβανε το χαρακτήρα της εξαγοράς της ποινής⁸⁷. Απαραίτητη κρίνεται επιπλέον η επισήμανση ότι κριτήριο για τη μετατροπή μιας συνολικής ποινής κατ' άρθρο 94 ΠΚ 1950 αποτελούσε το μετατρέψιμο ή μη της ποινής βάσεως και όχι το ύψος της συνολικής ποινής, το οποίο ήταν δυνατό να υπερέβαινε τα πέντε έτη⁸⁸.

Τους εκπροσώπους της θεωρίας αλλά και τη νομολογία απασχόλησαν δύο ερωτήματα. Πρώτον, υπόκειντο σε μετατροπή ποινές κάτω των πέντε ετών για κακούργημα; Τέτοιου είδους περιπτώσεις ήταν δυνατό να προκύψουν σε περίπτωση απόπειρας ή κατόπιν αναγνώρισης ελαφρυντικών περιστάσεων, οπότε επιβαλλόταν μειωμένη ποινή. Από τη στιγμή που ο νόμος αναφερόταν σε περιοριστικές της ελευθερίας ποινές ορισμένου ύψους, ενδιέφερε ακριβώς η επιβληθείσα ποινή και όχι το είδος του εγκλήματος (πλημμέλημα ή κακούργημα). Εάν λοιπόν σε κάποιον δράστη κακουργηματικής απάτης (πΠΚ 386 παρ. 3), η οποία τιμωρούταν με ποινή κάθειρξης έως δέκα έτη, αναγνωριζόταν κάποια από τις ελαφρυντικές περιστάσεις της παρ. 2 του άρθρου 84, τότε το πλαίσιο ποινής που θα μπορούσε να του επιβληθεί κυμαινόταν από φυλάκιση ενός έτους έως κάθειρξη έξι ετών (πΠΚ 84 περ. γ'). Αν μετά την επιμέτρηση η στερητική της ελευθερίας ποινή προσδιορίστηκε λ.χ. στα τρία έτη φυλάκισης, κάλλιστα ήταν δυνατή η μετατροπή της σε χρηματική, κατ' άρθρο 82 παρ. 1

⁸⁶ Νούσκαλης Γ., οπ. π. σελ. 201.

⁸⁷ Μαργαρίτης Α., Ποινολογία, έκδ. 8^η, σελ. 574, ΑΠ 190/1981, ΠοινΧρ 1981, σελ. 558.

⁸⁸ Τούτο δυνάμει της παρ. 4 του άρθρου 2 Ν. 1240/1982: «4. Σε περίπτωση επιμετρήσεως η συνεπιμετρήσεως ποινών στερητικών της ελευθερίας επιβληθεσών ή επιβαλλομένων δια μιας η περισσότερων αποφάσεων που έχουν μετατραπεί σε χρηματικές ποινές, ή τυχόν καθοριζομένη συνολική ποινή και όταν υπερβαίνει το έτος ακόμη και αν υπάρχουν αμετάτρεπτες ποινές, μετατρέπεται σε χρηματική ποινή εφ' όσον η ποινή - βάση έχει μετατραπεί σε χρηματική ποινή. Η μετατροπή της συνολικής ποινής γίνεται σύμφωνα με τους όρους της ποινής - βάσης». Μαργαρίτης Α., οπ. π. σελ. 575, όπου και εκτίθενται τα προβλήματα που ανακύπτουν.

εδ. γ'. Εξαίρεση προβλεπόταν στο νόμο, και δη στην παρ. 10 του άρθρου 82, για καταδίκες για κακούργημα εμπορίας ναρκωτικών, όπου η μετατροπή αποκλειόταν απολύτως⁸⁹.

Το δεύτερο ερώτημα που ανέκυψε αφορούσε τη δυνατότητα μετατροπής της ποινής κάθειρξης πέντε ετών, μετά και τις τροποποιήσεις του Ν. 4093/2012. Εκκινώντας από την ερμηνεία του γράμματος του νόμου, μια τέτοια θεώρηση φαίνεται εκ πρώτης όψεως να ευσταθεί, αφού γίνεται λόγος για «*περιοριστική της ελευθερίας ποινή που είναι μεγαλύτερη από δύο έτη και δεν υπερβαίνει τα πέντε*». Την αντίληψη αυτή ενστερνίστηκαν διάφορες δικαιοδοτικές κρίσεις του Αρείου Πάγου, όπως η ΑΠ 454/2016⁹⁰. Κατά την τελευταία αυτή Απόφαση μάλιστα: «*ως περιοριστική της ελευθερίας ποινή, που είναι ανώτερη από δύο έτη και δεν υπερβαίνει τα πέντε έτη, η οποία μετατρέπεται σε χρηματική, εκτός αν το δικαστήριο με ειδικά αιτιολογημένη απόφασή του κρίνει ότι απαιτείται η μετατροπή της για να αποτραπεί ο δράστης από την τέλεση άλλων αξιολογίων πράξεων, νοείται τόσο η ποινή φυλάκισης όσο και η ποινή κάθειρξης. (...) παρέπεται ότι υπόκειται σε μετατροπή και η ποινή κάθειρξης πέντε ετών, καθώς και η συνολική ποινή κάθειρξης, όταν η ποινή βάση αυτής είναι ποινή κάθειρξης πέντε ετών*». Ορθώς επισημάνθηκε από την θεωρία το απαράδεκτο αποτέλεσμα στο οποίο οδηγούσε αυτή η άποψη, που δεν είναι άλλο από τη μετατρεψιμότητα συνολικών ποινών πολυετών καθειρξεων, όταν η ποινή βάσης είναι κάθειρξη πέντε ετών⁹¹. Η ανωτέρω εξέλιξη προκαλούσε μείζον συστηματικό ρήγμα στις σχετικές με τη μετατροπή διατάξεις του ΠΚ, όπως λ.χ. η παρ. 3 του πΠΚ 82, η οποία δεν προέβλεπε ποσό υπολογισμού μετατροπής για κάθε ημέρα κάθειρξης, αλλά μόνο για κάθε μέρα φυλάκισης ή κράτησης. Το ζήτημα λύθηκε νομολογιακά με την υπ' αριθμ. 6/2017 Απόφαση της Ολομέλειας του Ανώτατου Ακυρωτικού⁹², που τοποθετήθηκε κατά της μετατρεψιμότητας των ποινών καθειρξεως. Η Απόφαση αναφέρει αρχικά ότι παρόλο που μια ποινή κάθειρξης και μια ποινή φυλάκισης πέντε ετών έχουν το αυτό ύψος, εντούτοις αποτελούν δύο σαφώς διακριτές ποιοτικά ποινές, με διαφορετική βαρύτητα και διαφορετικές έννομες συνέπειες. Έπειτα, η πρόδηλη βούληση του νομοθέτη ήταν να εξαιρεθούν οι ποινές κάθειρξης από τη μετατρεψιμότητα, όπως προκύπτει κυρίως από την ρύθμιση περί υπολογισμού της μετατροπής για κάθε ημέρα

⁸⁹ «10. Η μετατροπή κατά τις προηγούμενες παραγράφους αποκλείεται στις περιπτώσεις καταδίκης για κακούργημα εμπορίας ναρκωτικών. Διατάξεις του Ποινικού Κώδικα ή ειδικών ποινικών νόμων, που αποκλείουν ή ρυθμίζουν με άλλο τρόπο τη μετατροπή των στερητικών της ελευθερίας ποινών σε χρηματικές ή πρόστιμα ή καθορίζουν αλλιώς την έννοια της μετατροπής καταργούνται με την επιφύλαξη του προηγούμενου εδαφίου».

⁹⁰ Βλ. με αφορμή την εν λόγω απόφαση *Μαργαρίτης Α.*, Κάθειρξη πέντε ετών και δυνατότητα μετατροπής της, ΠοινΔικ 2016, σελ. 692 επ., καθώς και τις ΑΠ 130/2017, ΠοινΧρ 2017, σελ. 761, ΑΠ 94/2017, ΤΝΠ Αρείου Πάγου.

⁹¹ *Καϊάφα – Γκμπάντι Μ.*, Δίκαιο των Ποινικών Κυρώσεων, έκδ. β', 2016, σελ. 509.

⁹² ΠοινΧρ 2018, σελ. 208. Ομοίως και η ΑΠ 586/2016, ΠοινΔικ 2017, σελ. 72.

φυλάκισης ή κράτησης, αλλά όχι κάθειρξης. Τέλος, η εδώ εξεταζόμενη προβληματική δεν θα πρέπει να συγχέεται με το πρώτο ερώτημα που θέσαμε σχετικά με τη μετατροπή μειωμένων **ποινών που επιβλήθηκαν για κακούργημα, επειδή συνέτρεχε λόγος επιβολής μειωμένης ποινής**. Και τούτο διότι ασφαλώς σε αυτές τις περιπτώσεις ο ίδιος ο νόμος ομιλούσε για **φυλάκιση** και όχι για **κάθειρξη**.

Η μετατροπή ήταν δυνατή και αναφορικά με τα εγκλήματα που τιμωρούνταν με στερητική της ελευθερίας ποινή σωρευτικά με χρηματική. Αν και εκ πρώτης όψεως ξενίζει η προοπτική να επιβάλλονται, κατ' ουσίαν, δύο διακριτές ποινές σε χρήμα, η λύση αυτή δικαιολογείται από το χαρακτήρα της μετατραπείσας ποινής ως στερητικής της ελευθερίας και, επομένως, της βούλησης του νομοθέτη να σωρεύεται αυτή με τη χρηματική⁹³. Αντιθέτως, πιο περίπλοκη εμφανίζεται η κατάσταση στις περιπτώσεις που η χρηματική ποινή απειλούταν διαζευκτικά με περιοριστική της ελευθερίας. Σύμφωνα με μια άποψη, η εφαρμογή της μετατροπής εν προκειμένω δεν εμποδιζόταν, ενόψει της δυνατότητας της κατά μετατροπής ποινής να υπερβαίνει τα όρια της γνήσιας χρηματικής, ενώ τούτο δεν αναιρείται και στις περιπτώσεις που τα δύο είδη ποινών επιβάλλονταν αθροιστικά κατ' άρθρο 80 παρ. 2 ΠΚ 1950⁹⁴. Άλλοι εκπρόσωποι της θεωρίας αρνούνταν αυτή την ερμηνευτική εκδοχή, τουλάχιστον για την τελευταία περίπτωση, αντιτάσσοντας ότι εδώ ο νομοθέτης φαίνεται να θέλησε την αθροιστική έκτιση **και των δύο ειδών ποινής** που επέβαλε τελικά ο δικαστής⁹⁵.

Περαιτέρω, κατά τις επόμενες παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 82 ΠΚ 1950: «2. Το ποσό της μετατροπής καθορίζεται με ειδικά αιτιολογημένη απόφαση, αφού ληφθεί υπόψη η προσωπική και οικονομική κατάσταση του δράστη, για τον προσδιορισμό της οποίας λαμβάνονται υπόψη τα καθαρά έσοδα που έχει από την εργασία του κατά μέσο όρο κάθε ημέρα, άλλα εισοδήματα και η περιουσία του, καθώς και οι οικογενειακές του υποχρεώσεις. Άλλες υποχρεώσεις του μπορούν επίσης να συνυπολογισθούν από το δικαστήριο. 3. Κάθε ημέρα φυλάκισης υπολογίζεται σε ποσό από πέντε (5) ευρώ έως εκατό (100) ευρώ και κάθε ημέρα κράτησης σε ποσό από πέντε (5) ευρώ έως εκατό (100) ευρώ. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Οικονομικών μπορεί να αυξομειώνονται τα προβλεπόμενα ποσά μετατροπής των περιοριστικών της ελευθερίας

⁹³ Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., οπ. π. σελ. 510.

⁹⁴ «2. Στις περιπτώσεις που ο νόμος απειλεί διαζευκτικά είτε ποινή στερητική της ελευθερίας είτε χρηματική ποινή ή πρόστιμο, το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει και τις δύο ποινές, αν κρίνει ότι μόνο η μία από τις δύο δεν αρκεί για να αποτρέψει τον υπαίτιο από την τέλεση άλλων αξιόποινων πράξεων». Βλ. Παπαχαλαράμπος Χ., οπ. π. σελ. 1074.

⁹⁵ Μανωλεδάκης Ι., Γενική Θεωρία, τομ. ΙΙ., σελ. 238, Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., οπ. π. σελ. 511., Μαργαρίτης Α., Ποινολογία, έκδ. 8^η, σελ. 573.

ποιών». Ουσιάδες γνώρισμα της μετατροπής όπως είχε διαμορφωθεί στην τελευταία της μορφή και που την διαφοροποιούσε από τους πρώτους σχετικούς νόμους που εισήχθησαν στις απαρχές του 20^{ου} αιώνα αποτελούσε το **στοιχείο του αυτεπαγγέλτου της διαδικασίας**. Το δικαστήριο, όταν αποφάσιζε επί της ποινής, αποφάσιζε και επί της μετατροπής της, ανεξαρτήτως του αν ο κατηγορούμενος υπέβαλε σχετικό αίτημα ή ήταν παρών. Σε περίπτωση μάλιστα που παρέλειπε να αποφανθεί για τη μετατροπή, υπερέβαινε αρνητικά την εξουσία του, ενώ και αν είχε υποβληθεί αίτημα από τον κατηγορούμενο χωρίς να απαντηθεί, υφίστατο έλλειψη ακρόασης, ιδρυομένων των αντίστοιχων αναιρετικών λόγων⁹⁶. Τούτο το στοιχείο αποχαρακτηρίζει, σε έναν βαθμό τουλάχιστον, τη μετατροπή από μια «εξαγορά της ποινής», η οποία υλοποιείται ανάλογα με τη βούληση του καταδικασθέντος. Ακόμη, η αιτιολογία μόνον κατ' εξαίρεση απαιτούνταν, δηλαδή μόνο στις περιπτώσεις που το δικαστήριο δεν χορηγούσε τη μετατροπή⁹⁷.

Αντιθέτως, ειδική αιτιολογία απαιτούνταν κατά το σκέλος της απόφασης που αναφέρεται στο **μέτρο** της μετατροπής, δηλαδή στο ποσό αυτής. Για τον υπολογισμό του προσήκοντος μέτρου ο δικαστής λάμβανε υπόψη την γενική οικονομική κατάσταση του καταδικασθέντος. Εν προκειμένω μετουσιώνονται στη διάταξη η αρχή του εισοδήματος και η αρχή της εφικτής στέρησης, προκειμένου να μη στερηθεί ο δράστης ένα ποσό πάνω από τις δυνάμεις του⁹⁸. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα δύο ανωτέρω συστήματα υιοθετούνται από τις έννομες τάξεις που προβλέπουν το μοντέλο των ημερησίων μονάδων για τον υπολογισμό της χρηματικής ποινής ως κύριας ποινής, προσφάτως δε και από την Ελλάδα⁹⁹. Στα στοιχεία που έπρεπε να εκτιμήσει το δικαστήριο συγκαταλέγονταν τα καθαρά έσοδα που αποκόμιζε ο δράστης από την εργασία του κατά μέσο όρο κάθε ημέρα, άλλα εισοδήματα και περιουσιακά στοιχεία, καθώς και οι οικογενειακές του ή άλλες υποχρεώσεις¹⁰⁰. Στη δικαστηριακή πρακτική τα πλέον κρίσιμα έγγραφα για την εκτίμηση της πραγματικής οικονομικής δυνατότητας αποτελούσαν το Ε1 (σχετικά με το εισόδημα από την επαγγελματική

⁹⁶ Βρυνιώτης Π., Ο προσδιορισμός της ποινής, σελ. 257.

⁹⁷ Η νομολογία είχε διαμορφώσει διάφορους ενδείκτες που, όταν συνέτρεχαν, το δικαστήριο μπορούσε κατ' εξαίρεση να αποφασίσει να μη μετατρέψει τη στερητική της ελευθερίας ποινή: προηγούμενες καταδίκες του δράστη, η αντικοινωνική συμπεριφορά του, η βαρύτητα του εγκλήματος και οι περιστάσεις τέλεσής του κ.α. Βλ. Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., οπ. π. σελ. 513.

⁹⁸ Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., οπ. π. σελ. 513.

⁹⁹ Η αρχή της εφικτής στέρησης οδηγεί σε ένα ποσό βάσει του τι μπορεί να στερηθεί επί μακρόν χωρίς να περιέλθει σε οικονομική ανάγκη ο κατηγορούμενος, ενώ η αρχή του καθαρού εισοδήματος στηρίζεται στο καθαρό μέσο ημερησίο εισόδημα, στο οποίο επιπροστίθενται εισοδήματα και αφαιρούνται έξοδα και φόροι πάσης φύσεως. Βλ. Παπαχαραλάμπους Χ., οπ. π. σελ. 1076.

¹⁰⁰ Βλ. ΑΠ 1382/2010, ΠοινΧρ 2011, σελ. 455, ΑΠ 1583/2016, ΠοινΔικ 2017, σελ. 1242.

δραστηριότητα) και το Ε9 (σχετικά με την ύπαρξη ακινήτων)¹⁰¹. Αναλόγως των συνθηκών, το δικαστήριο καθόριζε συγκεκριμένο ποσό μετατροπής για κάθε ημέρα κράτησης ή φυλάκισης εντός του ορίου που έθετε ο νόμος (πέντε έως εκατό ευρώ)¹⁰². Με τον τρόπο αυτό πραγματωνόταν σε θεωρητικό επίπεδο η αρχή της ισότητας, η οποία επέτασσε να προκύπτει ο προσδιορισμός του ποσού μετά από σοβαρή και ενδελεχή και όχι μηχανική, αυτοματοποιημένη δικαιοδοτική εργασία¹⁰³. Τα ποσά της μετατροπής ήταν δυνατό να αναπροσαρμόζονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Οικονομικών, σύμφωνα με το εδάφ. β' της παρ. 3. Αυτονόητα, σε περίπτωση μεταβολής του ελάχιστου ποσού της μετατροπής ανά ημέρα φυλάκισης ή κράτησης, θα ισχύσει το ηπιότερο νομοθετικό καθεστώς¹⁰⁴.

Στο σημείο αυτό αναγκαία κρίνεται μια επιπρόσθετη επισήμανση. Αναφέρθηκε προηγουμένως ότι τόσο η ανάγκη αποσυμφόρησης των σωφρονιστικών καταστημάτων όσο και η εξυπηρέτηση των ταμειυτικών σκοπών του Δημοσίου είναι δυνατόν να αποτελούν στόχους της αντεγκληματικής πολιτικής, αλλά μόνον δευτερευόντως. Ωστόσο, αυτό δεν ήταν –και δεν είναι– δυστυχώς πάντα αυτονόητο. Η τελευταία μείζονα τροποποίηση που επηρέασε τις περί μετατροπής διατάξεις, ήτοι ο Ν. 4093/2012¹⁰⁵ εισήγαγε, στο άρθρο πρώτο παρ. ΙΓ υποπαρ. Γ.1. περ. 5, προσαύξηση κατά 110% (!) κατά την είσπραξη των ποσών της μετατροπής¹⁰⁶, η οποία, όπως παραδέχεται η ίδια η Αιτιολογική Έκθεση του ως άνω νόμου, κρίθηκε αναγκαία «για λόγους δημοσιονομικών αναγκών». Η θεωρία επέκρινε σφόδρα την εν λόγω διάταξη και έκανε λόγο για «ψευδοποινή» και μέτρο εισπρακτικού χαρακτήρα¹⁰⁷. Αλήθεια, πώς μπορούμε να μιλήσουμε για αναλογικότητα μεταξύ εγκλήματος και ποινής, όταν υφίσταται μια προσαύξηση αυτού του μεγέθους, μια προσαύξηση που όχι απλώς ισούται με, αλλά υπερβαίνει, την ίδια την ποινή που απειλείται στο νόμο, με αποτέλεσμα να επιβάλλεται μια νέα, επιπλέον κύρωση; Πρόβλημα δημιουργείται και σε σχέση με την αρχή της διάκρισης των εξουσιών, καθώς επιβάλλεται στον καταδικασθέντα μια πρόσθετη ποινή

¹⁰¹ Βρονιώτης Π., Ο προσδιορισμός της ποινής, Νομική Βιβλιοθήκη, 2019, σελ. 228.

¹⁰² Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η θέσπιση του αυτού πλαισίου εντός του οποίου μπορούσε να κινηθεί ο δικαστής για τον καθορισμό του μέτρου της μετατροπής τόσο για την φυλάκιση όσο και για την κράτηση δημιουργούσε ζητήματα συμβατότητας με την αρχή της αναλογικότητας.

¹⁰³ Παπαχαράλαμπος Χ., οπ. π. σελ. 1076.

¹⁰⁴ Βλ. Μανωλεδάκης Ι., Γενική Θεωρία, τομ. ΙΙ, σελ. 252.

¹⁰⁵ «Έγκριση Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013 – 2016 – Επείγοντα μέτρα εφαρμογής Ν. 4046/2012 και του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013 – 2016».

¹⁰⁶ Βλ. κατωτέρω εικόνα υπ' αριθμ. 2.

¹⁰⁷ Καϊάφα – Γκπάντι Μ., οπ. π. σελ. 514, Νούσκαλης Γ., Η λειτουργία της αναλογικότητας στις εναλλακτικές – μη φυλακτικές ποινές, σελ. 221 επ.

από τη νομοθετική εξουσία και όχι από το αρμόδιο δικαστήριο¹⁰⁸. Για αυτούς τους λόγους, αυτή η νομοθετική παρέμβαση που επισυνέβη κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης χαρακτηρίστηκε ως αντίθετη προς το Σύνταγμα.

Περαιτέρω, η ποινή που μετατράπηκε καταβαλλόταν υποχρεωτικά στο δημόσιο ταμείο σε χρήμα, χωρίς πρόβλεψη για οποιονδήποτε άλλο τρόπο καταβολής, όπως λ.χ. με χρεώγραφα, δόση αντί καταβολής, παροχή εγγύησης ή υποθήκης κτλ¹⁰⁹. Εάν ο καταδικασθείς δεν κατέβαλε το ποσό, ολικά ή μερικά, οδηγούταν στις φυλακές, αφού πρώτα αφαιρούνταν η αντιστοιχία σε ημέρες φυλάκισης του ήδη καταβληθέντος ποσού¹¹⁰. Ωστόσο, η έννομη αυτή συνέπεια δεν συμβιβαζόταν με τον δεδηλωμένο σκοπό του νομοθέτη περί αποσυμφόρησης. Αναζητήθηκαν τότε «μέτρα επιείκειας», τα οποία θα ήταν σε θέση να εξασφαλίσουν την εκτέλεση της περί μετατροπής απόφασης, έστω και όχι άμεσα, και να αποτρέψουν την προώθηση καταδικασθέντων –κυρίως για πλημμελήματα- στη φυλακή. Έτσι, ευρεία εφαρμογή γνώριζε στην πράξη η ρύθμιση για την καταβολή της μετατραπέυσης ποινής σε δόσεις¹¹¹, κατά την παρ. 4 του άρθρου 82: *«4. Μετά τη μετατροπή της στερητικής της ελευθερίας ποινής, το δικαστήριο εκτιμά αν εκείνος που καταδικάστηκε μπορεί να καταβάλει άμεσα το σύνολο του ποσού της μετατροπής. Αν διαπιστωθεί ότι υπάρχει αδυναμία άμεσης καταβολής ή ότι η καταβολή θα συνεπαγόταν την αδυναμία καταβολής της αποζημίωσης στο θύμα, το δικαστήριο καθορίζει προθεσμία, από δύο ως τρία έτη, ώστε μέσα σε αυτήν να καταβάλει εκείνος που καταδικάστηκε το πιο πάνω ποσό σε δόσεις που ορίζει το ίδιο δικαστήριο»*. Η διαδικασία της λεγόμενης «δοσοποίησης» ενεργοποιούνταν εάν το δικαστήριο κατέληγε, κατόπιν έρευνας των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών του δυνατοτήτων¹¹², σε αρνητική πρόγνωση για τη δυνατότητα του καταδικασθέντος να ανταποκριθεί στην υποχρέωση άμεσης καταβολής του συνόλου του ποσού της μετατροπής. Το αν υφίστατο ή όχι οικονομική αδυναμία του καταδικασμένου διαπιστωνόταν με κάθε αποδεικτικό μέσο¹¹³. Αξιοσημείωτο είναι ότι τα κριτήρια της αδυναμίας άμεσης καταβολής ή αδυναμίας καταβολής της αποζημίωσης στο θύμα, τα οποία, αν συνέτρεχαν, οδηγούσαν στη δοσοποίηση της ποινής, διατηρήθηκαν στον νέο ΠΚ στην αντίστοιχη διαδικασία

¹⁰⁸ Ζύγουρας Α., Η προσαύξηση της χρηματικής ποινής και της μετατραπέυσης εις χρηματικήν στερητικής της ελευθερίας ποινής, ΠΛογ 2005, σελ. 47 επ.

¹⁰⁹ Καϊάφα – Γκιμπάντι Μ., οπ. π. σελ. 515, Παπαχαλαράμπος Χ., οπ. π. σελ. 1072.

¹¹⁰ Νάντος Χ., Ερμηνευτικά ζητήματα της μετατροπής των στερητικών της ελευθερίας ποινών, ΠοινΔικ 2017, σελ. 378.

¹¹¹ Η δυνατότητα αυτή εισήχθη στην ελληνική έννομη τάξη με το Ν. 2408/1996.

¹¹² Παπαχαλαράμπος Χ., οπ. π. σελ. 1080.

¹¹³ Όπως λ.χ. η πληροφόρηση ή η σύνταξη υπεύθυνης δήλωσης από το ενδιαφερόμενο πρόσωπο ή το πιστοποιητικό απορίας, βλ. ΓνωμΕισΑΠ 7/1998, Υπερ. 1998, σελ. 863, Καϊάφα – Γκιμπάντι Μ., οπ. π. σελ. 516.

δοσοποίησης της επιβληθείσας χρηματικής ποινής, όπως είδαμε στον οικείο τόπο. Αν, τέλος, εκείνος που καταδικάστηκε δήλωνε ότι δεν θα μπορούσε να καταβάλει το ποσό της μετατροπής μέσα στην προθεσμία των δύο έως τριών ετών, το δικαστήριο μετέτρεπε κατά την παρ. 5 περαιτέρω την ποινή σε παροχή κοινωφελούς εργασίας, εφόσον εννοείται αυτός συναινούσε. Τα ζητήματα αυτής της παραπέρα μετατροπής της ποινής σε παροχή κοινωφελούς εργασίας είναι πράγματι πολυάριθμα και δεν δύναται να αναπτυχθούν στα πλαίσια της παρούσας. Στο σημείο αυτό όμως θα αρκεστούμε στην επισήμανση ότι, όπως προκύπτει από τη συστηματική ανάγνωση των διατάξεων του άρθρου 82, ο θεσμός της μετατροπής σε παροχή κοινωφελούς εργασίας έχει επικουρικό χαρακτήρα απέναντι στη μετατροπή σε χρέυμα, ενεργοποιείται δηλαδή μόνον εφόσον για διάφορους λόγους η τελευταία προβλέπεται να αποβεί ατελέσφορη¹¹⁴. Κλείνοντας, υπογραμμίζεται ότι η απόφαση για τη μετατροπή δεν απαιτούσε αμετάκλητη καταδίκη (παρ. 11) και μπορεί να διαταχθεί ακόμα και μεταγενέστερα, με απόφαση του ίδιου δικαστηρίου, εφόσον το τελευταίο παρέλειψε να αποφανθεί γι' αυτή (παρ. 12).

¹¹⁴ *Καϊάφα – Γκμπάντι Μ.*, οπ. π. σελ. 517.

ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ
Αριθμός 4/2021

(ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΥΤΟΦΩΡΟΥ)
ΤΟ ΜΟΝΟΜΕΛΕΣ ΠΛΗΜΜΕΛΕΙΟΔΙΚΕΙΟ ΛΑΡΙΣΑΣ
ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ

Δικάζοντας με παρόντα δια της πληρεξουσίας του δικηγόρου
Θεσσαλονίκης, [redacted], τον αιτούντα-
κατηγορούμενο [redacted] του [redacted] κάτοικο [redacted]

Εισάγεται σύμφωνα με το άρθρο 82§8 ΠΚ, όπως αντικ. με το άρθρο 1
Ν3804/10 παρ. 1, η από 7/1/2021 αίτηση του ως άνω αναφερομένου, ο
οποίος καταδικάστηκε με την υπ' αριθμ. 7007/2013 απόφαση του Μονομελούς
Πλημ/κείου Λάρισας σε ποινή φυλάκισης τεσσάρων (4) μηνών την οποία
μετατρέπεται σε χρηματική προς δέκα (10) ευρώ ημερησίως και χρηματική
ποινή τριών (3.000€) χιλιάδων ευρώ, προκειμένου να αποφανθεί το παρόν
δικαστήριο, σε περίπτωση που την κρίνει νόμιμη.

β) για την χορήγηση προθεσμίας δύο (2) ετών, στον ανωτέρω,
προκειμένου να καταβάλει το ποσό της μετατροπής της ποινής του.

Δέχεται την αίτηση

Χορηγεί προθεσμία δύο (2) ετών αρχής γενομένης από 11-1-2021.

Σε περίπτωση μη συμμόρφωσης θα εκτελεστεί η 7007/2013 απόφαση του
Μονομελούς Πλημ/κείου Λάρισας.

Κρίθηκε, αποφασίστηκε και δημοσιεύθηκε, στο ακροατήριο, σε δημόσια
συνεδρίαση

Λάρισα, 7 Ιανουαρίου 2021

Η ΠΛΗΜΜΕΛΕΙΟΔΙΚΗΣ
Κωνσταντίνος Μπεχτή

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
Βασιλική Σιάμου

Εικόνα 1: Απόσπασμα Απόφασης του Μονομελούς Πλημμελειοδικείου Λάρισας με το οποίο το δικαστήριο προβαίνει σε εκ των υστέρων χορήγηση προθεσμίας και δοσοποίησης της ποινής κατ' άρθρο 82 παρ. 8 ΠΚ. Αξίζει να σημειωθεί ότι εν προκειμένω είχε επιβληθεί δυνάμει προηγούμενης Απόφασης (7007/2013) ποινή φυλάκισης τεσσάρων (4) μηνών η οποία είχε μετατραπεί σε χρηματική προς δέκα ευρώ ημερησίως και χρηματική ποινή τριών χιλιάδων ευρώ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΜΕΤΑΤΡΟΠΗΣ ΠΟΙΝΩΝ

ΦΥΛΑΚΙΣΗ	121	10,00	1.210,00	ΣΥΝΟΛΟ		
ΠΡΟΣΑΥΞΗΣΗ 110%			1.331,00	ΦΛ3721	0	€
ΧΡΗΜ. ΠΟΙΝΗ			0,00		0	ΔΡΧ
ΠΡΟΣΑΥΞΗΣΗ 110%			0,00	2541,00	0,00	ΔΡΧ / €
ΣΥΝΟΛΟ - 3721				2541,00	0,00	
Εξόδα - 2372			0,00	0,00		
ΜΕΡΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ			2.541,00			
X 2% - 122B			50,82	ΣΥΝΟΛΟ		
X 20% ΣΤΟ 2% - 122B			10,16	ΧΠ3721		
ΣΥΝΟΛΟ			2.601,98			

ΧΡΟΝΙΑ	ΜΗΝΕΣ	ΗΜΕΡΕΣ	ΣΗΜΕΡΙΝΗ	ΛΗΞΗ ΠΟΙΝΗΣ	
0	4	0	16/12/2022	16/04/2023	2

121

δύο χιλ. εξακόσια ένα ΕΥΡΩ εννεήντα οχτώ λεπτά

Εικόνα 2: Ο πίνακας μετατροπής της στερητικής της ελευθερίας ποινής που μετατράπηκε σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 4/2021 Απόφαση του Μονομελούς Πλημμελειοδικείου Λάρισας (εικόνα 1) όπου παρατίθεται το ποσό που προκύπτει μετά την επιβολή προσαύξησης 110%.

3βίν. Κριτική του θεσμού και η κατάργησή του με τον Νέο Ποινικό Κώδικα

Σε γενικές γραμμές η θεωρία τηρούσε, αν όχι αρνητική, τότε σίγουρα επιφυλακτική στάση απέναντι στον θεσμό της μετατροπής της ποινής σε χρήμα. Άλλωστε, ο τελευταίος δεν ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένος στις έννομες τάξεις της Ευρώπης¹¹⁵. Συχνά υποστηριζόταν μάλιστα ότι «οι αλληπάλληλες στρεβλώσεις του θεσμού (...) του είχαν στερήσει οποιαδήποτε δογματική θεμελίωση»¹¹⁶. Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει, για παράδειγμα, το γεγονός ότι η βαθμιαία άμετρη επέκταση του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 82, ώστε αυτό να καταλαμβάνει ακόμα και αξιόποινες πράξεις που φέρουν μεγάλη απαξία, σχημάτιζε, τουλάχιστον στο μυαλό των οικονομικά ισχυρών, την εικόνα της **εξαγοράς** και της **τιμολόγησης των εγκλημάτων**. Το νομοθετικό πλαίσιο είχε μετατρέψει τις ποινικές

¹¹⁵ Κοσμάτος Κ., Οι κυρώσεις στον νέο Ποινικό Κώδικα, σελ. 35.

¹¹⁶ Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε. & Ναζίρης Ι., Το σύστημα ποινών στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, ΠουΧρ 2020, σελ. 84.

κυρώσεις κατ' ουσίαν σε μερικές επιπλέον οφειλές, παράλληλα με τις αστικές υποχρεώσεις όσων διέθεταν περιουσιακή ευρωστία¹¹⁷.

Τα παραπάνω δεν διέφυγαν της προσοχής του νομοθέτη. Έτσι, με τον νέο Ποινικό Κώδικα που ετέθη σε ισχύ την 01.07.2019, η μετατροπή καταργήθηκε οριστικά, με την επιφύλαξη του εδ. α' παρ. 1 του άρθρου 465 ΠΚ, κατά το οποίο *«Οι διατάξεις του προϊσχύσαντος Ποινικού Κώδικα για τη μετατροπή της ποινής σε χρηματική ποινή, την αναστολή εκτέλεσης της ποινής και την απόλυση υπό όρο εφαρμόζονται για πράξεις που τελέστηκαν μέχρι τη θέση σε ισχύ του παρόντος»*. Συνεπώς, για αρκετά χρόνια ακόμα το άρθρο 82 ΠΚ 1950 θα διατηρεί πρακτική χρησιμότητα και θα εφαρμόζεται από τα ελληνικά δικαστήρια. Οδηγό μας στην παραπέρα κριτική επισκόπηση του θεσμού θα πρέπει να αποτελέσει, πρωταρχικώς, η Αιτιολογική Έκθεση και τα πορίσματά της: *«Σημαντικής σημασίας επιλογή της επιτροπής αποτέλεσε επίσης η κατάργηση του θεσμού της μετατροπής της ποινής (άρθρο 82 ΠΚ). Για δύο κατά βάση λόγους: Αρχικά γιατί η μετατροπή είναι ένα μέτρο άδικο, στο μέτρο που γίνεται διαφορετικά αντιληπτή από άτομα τα οποία διαθέτουν οικονομική άνεση και διαφορετικά από εκείνους που δεν διαθέτουν τα οικονομικά μέσα για την πληρωμή της μετατραπέιας ποινής. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι οι δυνατότητες δογματικής θεμελίωσης της μετατροπής είναι εξαιρετικά ισχνές. Όταν για ένα αδίκημα απειλείται από τον νομοθέτη στερητική της ελευθερίας ποινή, αυτό σημαίνει ότι για το συγκεκριμένο αδίκημα κρίνει ότι μόνη η χρηματική ποινή δεν είναι αρκετή. Δεν είναι επομένως νοητό, μετά την επιβολή συγκεκριμένης έντασης ποινής, η ποινή να μετατρέπεται κατ' αρχήν πάντοτε σε χρηματική»*. Βλέπουμε λοιπόν ότι τα δύο κατά βάση επιχειρήματα που επικαλείται η Αιτιολογική Έκθεση σχετίζονται με την μειωμένη εκφοβιστική λειτουργία της κατά μετατροπή ποινής, ιδίως για τους εύπορους πολίτες, καθώς και με το φαινομενικά παράδοξο αποτέλεσμα στο οποίο καταλήγει η εφαρμογή της, ήτοι να επιβάλλεται ουσιαστικά χρηματική ποινή για εγκλήματα που ο νομοθέτης ήθελε να τιμωρήσει με στερητική της ελευθερίας ποινή. Επιπλέον, δεν θα πρέπει να λησμονούμε το πρόσθετο επιχείρημα που συνεισέφερε η θεωρία –και το οποίο εξετάσαμε προηγουμένως– στη σχετική συζήτηση περί σταδιακής απομάκρυνσης της μετατροπής από την ειδική πρόληψη, την οποία κλήθηκε πρωτίστως να υπηρετήσει, προκειμένου να εξυπηρετηθούν έτεροι σκοποί του νομοθέτη, και δη η αποσυμφόρηση των φυλακών.

¹¹⁷ Τζαννετάκη Γ., οπ. π. σελ. 97.

Δεν έλειψε ασφαλώς και ο αντίλογος. Ειδικότερα, υποστηρίχθηκε ότι η δυνατότητα μετατροπής της στερητικής της ελευθερίας ποινής αποτελούσε ένα χρήσιμο εργαλείο που χορηγήθηκε στον δικαστή, ώστε να αποφευχθούν οι αφόρητες επιπτώσεις που θα κληθεί να αντιμετωπίσει ο πολίτης ένεκα της υπέρμετρης διόγκωσης της ποινικής καταστολής και της καθ' υπερβολήν ποινικοποίησης συμπεριφορών με μικρή αντικοινωνική βαρύτητα¹¹⁸. Η παραδοχή της ίδιας της Αιτιολογικής Έκθεσης ότι «η θέση της επιτροπής δεν είναι ότι θα πρέπει όσοι καταδικάζονται σε ποινές σχετικά σύντομης διάρκειας να εισάγονται στα καταστήματα κράτησης» εξάλλου αποτελεί, κατά τον *Χαραλαμπάκη*, από μόνη της ισχυρό αντεπιχείρημα κατά της κατάργησης της μετατροπής. Πέραν αυτών, ο εκφοβιστικός χαρακτήρας της ποινής ουδόλως αποκαθίσταται, αν αναλογιστούμε ότι στη θέση του εναλλακτικού μέτρου της μετατροπής βρέθηκε υπό τον νέο ΠΚ ένας εξαιρετικά διευρυμένος θεσμός αναστολής εκτέλεσης της ποινής (άρθρο 99 επ. ΠΚ).

Επιπροσθέτως, και η άποψη περί διαφορετικής αντίληψης αναφορικά με την επιβληθείσα εκ μετατροπής ποινή από τους οικονομικά ισχυρούς σε σχέση με τους φτωχότερους πολίτες, πάσχει πολλαπλώς. Στην πραγματικότητα, το εν λόγω επιχείρημα στρέφεται κατά της εν γένει πρόβλεψης της χρηματικής ποινής ως ποινικής κύρωσης. Πράγματι, κάθε ποινή σε χρήμα διαθέτει άλλη βαρύτητα για τον περιουσιακά εύρωστο και άλλη για τον αδύναμο. Εν έτει 2022 όμως κανείς δεν μπορεί να επιχειρηματολογήσει πειστικά υπέρ της εξάλειψης των χρηματικών ποινών από το ποινικό μας σύστημα, ιδίως ενόψει της σημασίας τους για τον κρατικό προϋπολογισμό. Για αυτό το λόγο ορθότερο είναι να δεχθούμε, ότι το εν λόγω επιχείρημα δεν μπορεί να αποτελέσει λόγο αποφυγής της χρηματικής ποινής –κατά συνέπεια, και της μετατροπής- αλλά μάλλον αφορμή για τη **δικαιότερη ρύθμισή της**¹¹⁹. Όμως η δίκαιη και ανάλογη με τα εισοδήματα και την περιουσιακή δύναμη του δράστη διάρθρωση των σχετικών διατάξεων είχε επιτευχθεί σε νομοθετικό επίπεδο, πρωταρχικά με την παρ. 2 (ποσό της μετατροπής) και σε δεύτερο χρόνο με την παροχή διευκολύνσεων σε όσους δεν ήταν σε θέση να καταβάλλουν άμεσα το ορισθέν ποσό (παρ. 4 έως 8). Το πρόβλημα έγκειτο, όπως παρατηρούσε η *Τζαννετάκη* ήδη από το 1998, στην ισοπεδωτική εφαρμογή της εκ μετατροπής ποινής από τα δικαστήρια: το ύψος της χρηματικής ποινής ανά ημέρα ελάχιστες φορές αυξομειωνόταν με βάση τις διαφορετικές

¹¹⁸ *Χαραλαμπάκης Α.*, Ο νέος Ποινικός Κώδικας – δυο χρόνια μετά, ΠοινΧρ 2021, σελ. 570.

¹¹⁹ *Σπινέλλης Α.*, οπ. π. σελ. 218.

οικονομικές δυνατότητες των δραστών¹²⁰. Όμως η μη ορθή αξιοποίηση ενός μέτρου από τα δικαστήρια δεν μπορεί να αποτελεί λόγο για την κατάργησή του.

Και αν ακόμη τα δογματικά θεμέλια της μετατροπής αποδυναμώθηκαν με το πέρασμα του χρόνου, είναι γεγονός ότι η νομοπαρασκευαστική διαδικασία δεν δύναται να μη λαμβάνει υπόψη την ζώσα πραγματικότητα. Η εξεύρεση του σημείου τομής μεταξύ της σφαίρας του δέοντος και του όντος συνιστά πάντοτε μια δυσχερέστατη διεργασία. Στον οικείο τόπο επισημάναμε ότι οι ταμειυτικοί και δημοσιονομικοί σκοποί που επιδιώκει ο εκάστοτε νομοθέτης δεν μπορούν –και δεν πρέπει!– να έχουν το προβάδισμα παραμερίζοντας τη σωφρονιστική λειτουργία της ποινής, **χωρίς όμως να σημαίνει αυτό ότι είναι ευκαταίω να εξοβελίζονται ολοκληρωτικά**. Ο υπερπληθυσμός στα κέντρα κράτησης, οι απαράδεκτες συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων που ο τελευταίος επιφέρει καθώς και οι αυξημένες κρατικές δαπάνες διαμορφώνουν ένα μεγάλο «αγκάθι» που χρήζει αντιμετώπισης εκ μέρους της πολιτείας. Την ίδια στιγμή, η αλόγιστη θέσπιση ειδικών ποινικών διατάξεων με επαπειλούμενες στερητικές της ελευθερίας ποινές ακόμα και προς το σκοπό της τιμώρησης συμπεριφορών με χαμηλή ως μέτρια απαξία δεν συμβάλλει στην βελτίωση της κατάστασης. Σωστά λοιπόν ο *Χαραλαμπίκης* κάνει λόγο για πρόωρη κατάργηση της μετατροπής για τα ελληνικά ποινικά δεδομένα. Χωρίς δραστικό εξορθολογισμό των επαπειλούμενων ποινών στους ειδικούς ποινικούς νόμους αλλά και τη δημιουργία κατάλληλων υποδομών στα κέντρα κράτησης οι συνέπειες της εξάλειψης της μετατροπής για τους καταδικασθέντες θα είναι δυσβάσταχτες¹²¹, αφού θα οδηγούνται δράστες πλημμελημάτων στον ίδιο χώρο με βαρupoινίτες, με ολέθριες συνέπειες για την εξέλιξη της προσωπικότητάς τους.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μέσα από τις αναπτύξεις που προηγήθηκαν επιχειρήσαμε να προσεγγίσουμε τον θεσμό της χρηματικής ποινής στα πλαίσια του ελληνικού ποινικού δικαίου τόσο ως μια εκ των κύριων ποινών όσο και ως –υπό το προϊσχύσαν δίκαιο– έναν εναλλακτικό τρόπο έκτισης της προηγουμένως επιβληθείσας στερητικής της ελευθερίας ποινής. Ως προς το πρώτο σκέλος, κατέστη σαφές ότι αν και η ποινή σε χρήμα ασφαλώς θεωρείται ελαφρύτερη από την

¹²⁰ Τζαννετάκη Γ., οπ. π. σελ. 96 – 97.

¹²¹ Χαραλαμπίκης Α., οπ. π. σελ. 570.

αντίστοιχη περιοριστική της ελευθερίας, εντούτοις είναι δυνατό, ανάλογα με την περίπτωση, να φέρει τον χαρακτήρα ενός μείζονος βαρύτητας δεινού για τον καταδικασθέντα. Παράλληλα όμως ο νομοθέτης προνόησε ώστε να συμπεριλάβει στον Ποινικό Κώδικα διάφορες ρυθμίσεις, ικανές να προσφέρουν διευκολύνσεις σε όσους αδυνατούν να προβούν σε άμεση καταβολή του προσδιορισθέντος χρηματικού ποσού. Από την άλλη, η κατάργηση του εργαλείου της μετατροπής της στερητικής της ελευθερίας ποινής σε χρήμα αποτέλεσε μια από τις πιο εμβληματικές καινοτομίες του νέου Ποινικού Κώδικα, η οποία άλλωστε προκάλεσε ζωνιές συζητήσεις στις τάξεις της θεωρίας. Όπως τονίσαμε και στον οικείο τόπο, φρονούμε ότι η κίνηση αυτή, παρόλο που ευθυγραμμίζεται με τις κρατούσες αντιλήψεις σε επίπεδο ποινικού δόγματος, κατέφθασε πρόωρα για τα ελληνικά δεδομένα.

Μια ακόμη προβληματική που μας απασχόλησε έστω και έμμεσα κατά τη συγγραφή της παρούσας έγκειται στην αναγνώριση της σημασίας των χρηματικών ποινών (είτε υπό τη μορφή των κύριων ποινών είτε κατόπιν μετατροπής) για τα δημόσια οικονομικά. Η συγκεκριμένη πτυχή μάλιστα έχει μάλλον υποτιμηθεί από την βιβλιογραφία. Μέσω των εν λόγω ποινών ο κρατικός προϋπολογισμός ενισχύεται διά της εισπράξεως των επιδικασθέντων ποσών ενώ την ίδια στιγμή αποφεύγονται οι δαπάνες που θα ανέκυπταν ένεκα του εγκλεισμού δραστών εγκλημάτων που φέρουν χαμηλή έως μέτρια κοινωνικοηθική απαξία. Εξάλλου, η αναποτελεσματικότητα των βραχυχρόνιων στερητικών της ελευθερίας ποινών έχει προ πολλού καταδειχθεί στους επιστημονικούς κύκλους. Πέραν αυτών όμως η διαρκής επέκταση του πεδίου εφαρμογής των σχετικών διατάξεων επιδρά ευεργετικά και στην περιστολή του απαράδεκτου φαινομένου του υπερπληθυσμού των ελληνικών φυλακών και των συνακόλουθων απαράδεκτων συνθηκών κράτησης, όπως έχει πολλάκις διαπιστωθεί από το ΕΔΔΑ. Πράγματι, η αδυναμία του κράτους ως προς τη δημιουργία ενός σωφρονιστικού συστήματος ικανού να ανταπεξέλθει στις ανάγκες της ζώσας πραγματικότητας θα πρέπει πάντοτε να λαμβάνεται υπόψη κατά την εξέταση των συναφών ζητημάτων.

Οι παρατηρήσεις αυτές ασφαλώς δεν επισημαίνονται για πρώτη φορά εδώ. Η τάση στις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις μάλιστα, η οποία πηγάζει από τις φιλελεύθερες αντιλήψεις για τον ρόλο και την αποστολή του ποινικού δικαίου, υπαγορεύει την ολοένα και μεγαλύτερη υιοθέτηση των χρηματικών ποινών με ταυτόχρονο περιορισμό των παραδοσιακών ποινών φυλάκισης. Η Ελλάδα θα μπορούσε στο μέλλον να ακολουθήσει αυτά τα παραδείγματα. Δεν θα ήταν παράλογο δηλαδή να αναμένει κανείς η τέλεση αδικημάτων όπως η εξύβριση (ΠΚ 361) σύντομα να τιμωρείται αποκλειστικά και μόνο με χρηματική ποινή. Εδώ όμως παραμένει ένα σοβαρό αντεπιχείρημα που λειτουργεί ως τροχοπέδη στις όποιες προσπάθειες.

Όσο περισσότερο επιβάλλονται χρηματικές ποινές και επεκτείνεται το πεδίο εφαρμογής τους, τόσο περισσότερο επιτείνεται η αδικία που πηγάζει από την οικονομική ανισότητα που παρατηρείται μεταξύ των καταδικασθέντων. Στα μάτια των περιουσιακά ισχυρών δραστών, η καταβολή ενός χρηματικού ποσού ως έννομη συνέπεια για την τέλεση ορισμένου αδικήματος φαντάζει ασήμαντη, ενώ το ακριβώς αντίθετο ισχύει για τους φτωχότερους. Στην ίδια κατεύθυνση συμβάλλει και το ευρισκόμενο πλέον σε έξαρση φαινόμενο του «ποινικού λαϊκισμού». Έτσι, η κοινή γνώμη εξανίσταται όταν υποθέσεις συνδεδεμένες με αξιόποινες πράξεις –ιδίως εκείνες που ανήκουν στο πεδίο της οικονομικής εγκληματικότητας- κλείνουν με μόνη την πληρωμή ευκαταφρόνητων χρηματικών ποινών από τους δράστες. Τονίσαμε όμως και προηγουμένως ότι αυτό το επιχείρημα δεν αρκεί για να οδηγήσει σε περιορισμό των χρηματικών ποινών. Η πολιτεία θα πρέπει να εξετάσει πώς θα πετύχει μια δικαιότερη και περισσότερο σύμφωνη προς την αρχή της αναλογικότητας επιβολή αυτών των κυρώσεων. Το νομικό οπλοστάσιο κρίνεται μάλλον επαρκές. Βέβαια, προκειμένου να οδηγηθούμε στο επιθυμητό αποτέλεσμα, απαραίτητη κρίνεται και η υπεύθυνη, νηφάλια και ορθολογική στάση των δικαστηρίων της χώρας ως προς την αξιοποίησή του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- *Αδάμπαρ Β.*, Το σύστημα χρηματικής ποινής στον νέο Ποινικό Κώδικα. Κάποιες κριτικές σκέψεις, ΠοινΧρ 2021, σελ. 142 επ.
- *Βρυνιώτης Π.*, Ο προσδιορισμός της ποινής, Νομική Βιβλιοθήκη, 2019.
- *Γαρδίκας Κ.*, Η ποινή εις χρήμα, ΠοινΧρ 1954, σελ. 161 επ.
- *Ζύγουρας Α.*, Η προσαύξηση της χρηματικής ποινής και της μετατροπείσης εις χρηματικήν στερητικής της ελευθερίας ποινής, ΠΛογ 2005 σελ. 47 επ.
- *Καϊάφα – Γκμπάντι Μ.*, σε : (Συλλογικό) Δίκαιο των Ποινικών Κυρώσεων, έκδ. 2^η και έκδ. 3^η, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016 και 2020.
- *Κουράκης Ν.*, Θεωρία της ποινής – μια εισαγωγή, εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2008.
- *Λαμπρίδης Δ.*, Συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 57 του νέου Ποινικού Κώδικα περί χρηματικής ποινής υπό το πρίσμα του άρθρου 2 παρ. 1 ΠΚ, ΠοινΧρ 2021, σελ. 149 επ.
- *Λιούρδης Δ.*, Η χρηματική ποινή στους ειδικούς ποινικούς νόμους, ΠοινΧρ 2021, σελ. 152 επ.
- *Μανωλεδάκης Ι.*, Ποινικό Δίκαιο – Γενική Θεωρία, έκδ. 2η, τομ. ΙΙ, εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2004.
- *Μαργαρίτης Α.*, σε : (Συλλογικό) Μαργαρίτης Α., Παρασκευόπουλος Ν., Νούσκαλης Γ., Ποινολογία, έκδ. 8η, εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016
- *Μποροδήμος Π.*, Η χρηματική ποινή στον Νέο Ποινικό Κώδικα, ΠοινΔικ 2020, σελ. 1105 επ.
- *Μυλωνόπουλος Χ.*, Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος, έκδ. 2η, ΠΝ Σάκκουλας, 2020.
- *Νάιντος Χ.*, Ερμηνευτικά ζητήματα της μετατροπής των στερητικών της ελευθερίας ποινών, ΠοινΔικ 2017, σελ. 378 επ.

- *Νούσκαλης Γ.*, Η λειτουργία της αναλογικότητας στις εναλλακτικές – μη φυλακτικές ποινές, εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2015.
- *Παπαχαρολάμπους Χ.*, σε : (Συλλογικό) Συστηματική Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, άρθρα 1 – 133, ΠΝ Σάκκουλας, 2005.
- *Παύλου Σ. & Κοσμάτος Κ.*, Οι κυρώσεις στον νέο Ποινικό Κώδικα, εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2020.
- *Παύλου Σ.*, Η ρύθμιση του άρ. 1 Ν. 2145/1993. Ειδική μορφή μετατροπής της ποινής ή ιδιάζουσα υφ' όρον απόλυσης; Υπερ. 1993, σελ. 1219 επ.
- *Σισιλιάνος Α – Α., Κτιστάκης Γ., Σιταρόπουλος Ν.*, Έκθεση και προτάσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Οι συνθήκες κράτησης στην Ελλάδα, ΠοινΔικ 2001, σελ. 1058 επ.
- *Σπινέλλης Δ.*, Η μετατροπή: εξαγορά ή χρηματική ποινή; σε : ΜΝΗΜΗ Χωραφά – Γάφου – Γαρδίκια, τομ. Α', εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1986
- *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., & Ναζίρης Ι.*, Το σύστημα ποινών στο ελληνικό ποινικό δίκαιο, ΠοινΧρ 2020, σελ. 81 επ.
- *Τέτοκας Β.*, Η θέση της χρηματικής ποινής στο ποινικό σύστημα, ΠοινΧρ 2005, σελ. 1093 επ.
- *Τζαννετάκη Τ.*, Η μετατροπή και οι μετατροπές της, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1998
- *Χαραλαμπίδης Α.*, Ποινικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος, τομ. ΙΙ : Η Ποινή, ΠΝ Σάκκουλας, 2022.
- *Του ιδίου*, Ο νέος Ποινικός Κώδικας, έκδ. 2^η, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020.
- *Του ιδίου*, Ο νέος Ποινικός Κώδικας – δυο χρόνια μετά, ΠοινΧρ 2021, σελ. 561 επ.